

FORBUDET MOT RASISTISKE YTRINGER

Straffeloven § 135a

Kandidatnummer: 319

Veileder: Johan Kr. Øydegard

Leveringsfrist: 25. april

Til sammen 16796 ord

17.06.2006

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Tema	1
1.2	Rettskilder	2
1.3	Avgrensning	4
1.4	Oversikt over det strafferettslige og sivilrettslige vernet mot rasistisk motiverte straffbare handlinger og etnisk diskriminering.	5
<u>2</u>	<u>HISTORIKKEN BAK STRAFFELOVEN § 135A</u>	<u>10</u>
2.1	Historikk	10
<u>3</u>	<u>MATERIELT INNHOLD I § 135A – RETTSTILSTANDEN VED RT. 2002 S. 1618</u>	<u>13</u>
3.1	Innledning	13
3.2	Vernet interesse	13
3.3	De objektive straffbarhetsvilkår	14
3.3.1	Uttalelse eller annen meddelelse som ytres offentlig	14
3.3.2	Grunnlag for uttalelsene	20
3.3.3	Vilkårene true, forhåne eller utsette for hat, forfølgelse eller ringeakt	21
3.3.4	”Utsetter for”	22
3.4	Subjektive straffbarhetsvilkår	23
3.5	Krav til ytringens innhold	25
3.5.1	Innledning	25
3.5.2	Kontekstuell tolkning	25
3.5.3	Momenter ved vurderingen av ytringen	29

3.5.4	Nærmere om kravet til ytringens innhold	36
4	<u>RETTSTILSTANDEN ETTER LOVENDRINGEN 1. JANUAR 2006.</u>	39
4.1	Ny straffelov § 135a	39
4.1.1	De objektive straffbarhetsvilkår	39
4.1.2	Subjektive straffbarhetsvilkår	45
4.1.3	Er kravet til ytringens innhold endret.	46
4.2	RDK	50
4.2.1	Inkorporeringen av RDK	50
4.2.2	Debatten om hvilken lov RDK burde inkorporeres gjennom	51
4.2.3	Betydningen av at RDK er inkorporert gjennom diskrimineringsloven	52
4.3	CERDs kritikk av Sjølie-dommen	53
4.3.1	Bakgrunnen for CERDs uttalelse av 15. august 2005	53
4.3.2	Uttalelsens betydning for tolkningen av straffeloven § 135a	55
5	<u>RAMMER STRAFFELOVEN § 135A I DAG FLERE YTRINGER ENN VED SJØLIE-DOMMEN - OPPSUMMERING</u>	58
6	<u>LITTERATURLISTE</u>	61
7	<u>LISTER OVER TABELLER OG FIGURER M V</u>	A

1 Innledning

1.1 Tema

Tema for oppgaven er forbudet mot rasistiske ytringer i straffeloven § 135a.¹ Hovedtema i oppgaven er hva som rammes av straffbare ytringer etter straffeloven § 135a i lys av ytringsfrihetsvernet etter Grunnloven § 100², som § 135a må anvendes og tolkes i lys av. Fordi straffebestemmelsen må tolkes med Grunnloven § 100 som rettesnor, er det bare kvalifisert krenkende ytringer som rammes av § 135a. Den sentrale problemstillingen i oppgaven er dermed hva som ligger i kravet til innholdet i ytringen.

Fra 1. januar 2006 er straffeloven § 135a endret.³ Et siktemål med oppgaven er å gi en beskrivelse av gjeldende rettstilstand. Det vil bli gjort med bakgrunn i rettstilstanden ved Rt. 2002 s. 1618, den såkalt Sjølie-dommen. Dommen er beskrivende for hvordan rettstilstanden var før endringene i § 135a trådte i kraft, og er så langt den siste Høyesterettsavgjørelse om § 135a.

Etter en gjennomgang av rettstilstanden ved avgjørelsen i Sjølie-dommen vil jeg undersøke området for det straffbare og særlig vurdere hvorvidt flere ytringer vil kunne rammes av lovendringen som trådte i kraft 1. januar 2006, med særlig hovedvekt på om kravene til ytringens innhold er redusert.

¹ Lov av 22. mai 1902 nr.10: Almindelig borgerlig Straffelov

² Lov av 17. mai 1814

³ Lov av 21. desember 2005 nr.131

I tillegg til endringene i straffeloven § 135a, har det funnet sted øvrige endringer i rettskildebildet som er relevant for rekkevidden av § 135a etter Rt. 2002 s. 1618. Disse endringene vil også bli behandlet i oppgaven.

Til sist vil jeg foreta en vurdering av hvorvidt flere ytringer innholdsmessig rammes av straffeloven § 135a etter 1. januar 2006 enn ved rettstilstanden ved Sjølie-dommen.

1.2 Rettskilder

De primære rettskildene er straffeloven § 135a og Grunnloven § 100 om ytringsfrihet. I denne oppgaven vil både den tidligere og den nye straffeloven § 135a bli behandlet.

Ved lov av 10. januar 2003 nr. 2 lød straffeloven § 135a:

”Med bøter eller fengsel inntil 2 år straffes den som ved uttalelse eller annen meddelelse, herunder ved bruk av symboler, som fremsettes offentlig eller på annen måte spres blant allmennheten, truer, forhåner eller utsetter for hat, forfølgelse eller ringeakt en person eller gruppe av personer på grunn av deres trosbekjennelse, rase hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse. Tilsvarende gjelder slike krenkelser overfor en person eller gruppe på grunn av deres homofile legning, leveform eller orientering.

På samme måte straffes den som tilskynder eller på annen måte medvirker til en handling som nevnt i første ledd.”

Etter endring ved lov av 21. desember 2005 nr. 131, i kraft 1. januar 2006, lyder straffeloven § 135a:

”Den som forsettlig eller grovt uaktsomt offentlig setter frem en diskriminerende eller hatefull ytring, straffes med bøter eller fengsel inntil 3 år. Likt med en offentlig fremsatt ytring, jf. § 7 nr.2, regnes en ytring når den er satt frem slik at den er egnet til å nå et større antall personer. Som ytring regnes også bruk av symboler. Medvirkning straffes på samme måte.

Med diskriminerende eller hatefull ytring menes det å true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt overfor noen på grunn av deres

- a) hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse,
- b) religion eller livssyn, eller
- c) homofile legning, leveform eller orientering.”

Stortinget vedtok 30. september 2004 endring av Grunnloven § 100 om ytringsfrihet. I forhold til straffeloven § 135a er det Grunnloven § 100 andre og tredje ledd som er relevant. Den nye Grunnloven § 100 andre og tredje ledd lyder:

”Ingen kan holdes retslig ansvarlig på annet grunnlag end Kontrakt eller andet privat Retsgrundlag, for at have meddelt eller modtaget Oplysninger, Ideer eller Budskab, medmindre det lader sig forsvare holdt op imot Ytringsfrihedens Begrundelse i Sandhedssøgen, Demokrati og Individets frie Meningsdannelse. Det retslige Ansvar bør være foreskrevet i Lov.

Frimodige Ytringer om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand ere Enhver tilladte. Det kan kun sættes slige klarlig definerede Grændser for denne Ret, hvor særlig tungtveiende Hensyn gjøre det forsvarligt holdt op imot Ytringsfrihedens Begrundelser.”

De øvrige endringene i rettskildebildet som vil bli behandlet er FN-konvensjonen⁴ av 7. mars 1966 om avskaffelse av alle former for rasediskriminering som ved lov av 3. juni 2005 nr. 33 (diskrimineringsloven) er blitt inkorporert i norsk rett, og FN's rasediskrimineringskomites⁵ uttalelse av 15. august 2005 i klagesak om Høyesteretts avgjørelse av Sjølie-saken.

De primære rettskildene som er anvendt som grunnlag for fremstillingen er for øvrig NOU 2002:12 Rettslig vern mot etnisk diskriminering, Ot.prp.nr. 33 (2004 – 2005) Om lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. (diskrimineringsloven), NOU

⁴ Heretter vil jeg bruke den norske forkortelsen RDK

⁵ Gjennom resten av oppgaven vil jeg benytte den engelske forkortelsen CERD

1999:27 ”Ytringsfrihet bør finne sted” og St.meld.nr. 26 (2003-2004) Om endring av Grunnloven § 100.

I tillegg vil jeg ved tolkningen av straffbarhetsvilkårene i § 135a benytte de sentrale Høyesterettsavgjørelser på området. Avgjørelsene jeg vil bruke er Rt. 1978 s. 1072 (leserbrevdommen), Rt. 1981 s. 1305 (Vivi Krogh-dommen), Rt 1997 s. 1821 (Kjuuskjennelsen) samt Rt. 2002 s. 1618 (Sjølie-dommen), med hovedvekt på den sistnevnte avgjørelsen.

1.3 Avgrensning

Fremstillingen omhandler alternativene i straffeloven § 135a første og annet ledd bokstav a) og b), som rammer diskriminerende og hatefulle ytringer på grunn av en persons hudfarge, nasjonale eller etniske opprinnelse og religion og livssyn.

Jeg har valgt å avgrense oppgaven mot andre ledd bokstav c) i paragrafen som omhandler diskriminering på grunn av homofil legning, leveform eller orientering. Begrunnelsen for avgrensningen er at rasistiske ytringer på grunn av hudfarge, nasjonal eller etnisk opprinnelse eller religion og livsstil etter min mening i dag har størst aktualitet. Den andre begrunnelsen er at begrepet etnisk opprinnelse og religionsbegrepet i mange tilfeller er knyttet til hverandre. Dermed er det mest hensiktsmessig å behandle disse samlet. Grunnlagene jeg behandler i forhold til den nye straffeloven § 135a, er de sammen som i den tidligere straffebestemmelsen på tross av at grunnlagene er begrepsmessig endret i det nye straffebudet.

Til tross for at jeg i oppgaven primært skal behandle § 135a, vil jeg redegjøre kort for øvrige bestemmelser av strafferettslig og sivilrettslig karakter som kan komme til anvendelse ved rasistisk motiverte straffbare handlinger og etnisk diskriminering. Begrunnelsen for dette er at jeg ønsker å illustrere forholdet mellom straffeloven § 135a og andre tilgrensede straffebud.

1.4 Oversikt over det strafferettslige og sivilrettslige vernet mot rasistisk motiverte straffbare handlinger og etnisk diskriminering.

Det er flere straffebud som rammer handlinger som er rasistisk motivert.

Straffeloven §§ 228-231 rammer ulike legemskrenkelser. Fordi disse straffebudene ved inndelingen ikke tar hensyn til at handlingen kan være utført under særdeles skjerpene omstendigheter, er det gitt en fellesregel i straffeloven § 232 som forhøyer straffen i slike tilfeller. Bestemmelsen gjelder også for de straffebestemmelser som inneholder en henvisning til paragrafen.

Straffeloven § 232 tredje punktum fastsetter at rasistisk motivert overtredelse etter straffeloven §§ 228-231 skal tillegges særlig vekt ved vurderingen av om forgåelsen er begått under særdeles skjerpene omstendigheter. Dersom rasistisk motivasjon, dvs. en nedlatende eller fiendtlig holdning basert på etnisitet, nasjonal opprinnelse, religion, hudfarge, homofil legning osv., foreligger vil det etter de alminnelige retningslinjer for straffeutmåling kunne føre til strengere straff. Det er lite rettspraksis knyttet til rasistisk motivasjon. Det kreves ikke at siktede har en gjennomtenkt ideologisk eller politisk overbevisning. Det er tilstrekkelig at fornærmedes etnisitet, nasjonale opprinnelse, hudfarge, religion eller homofil legning mv. er en vesentlig grunn til at handlingen ble begått.⁶ Det kan i etterkant av handlingen være vanskelig å bevise gjerningspersonens rasistiske motivasjon bak f.eks. slag og spark. Men ofte vil gjerningspersonen under voldshandlingen muntlig fremsette uttalelser som fastslår at det forelå rasistisk motivasjon bak voldshandlingen.⁷ Spørsmålet om rasistisk motivasjon var oppe i Beheim Karlsen-saken⁸, der en indiskfødt gutt på atten år ble funnet død i elven etter å ha blitt jaget av to gutter. Begge tiltalte ble dømt for rasistisk motiverte trusler. De hadde løpt etter

⁶ NOU 2002:12 s. 81

⁷ Bratholm, Anders og Magnus Matningsdal (Red.): Straffeloven med kommentarer, anden del, Oslo 1998

⁸ Indre Sogn heradsretts dom av 12.06.01 sak nr. 00-000161 M

fornærmede og ropt ”drep ham” og ”drep denne negeren”. Retten var ikke i tvil om at truslene var rasistisk motivert. Den ene av de tiltalte hadde også ved en tidligere anledning utsatt Beheim-Karlsen for legemsfornærmelse. I retten ble han dømt for rasistisk motivert legemsfornærmelse. De domfelte var også tiltalt for brudd på straffeloven § 135a, men ble ikke dømt etter bestemmelsen da kravet til at ytringen må være fremsatt offentlig ikke var oppfylt.

Straffeloven § 222 og § 227 rammer den som ved tvang eller trusler tvinger noen til å gjøre, tåle eller unnlate noe eller den som gjennom ord eller handling truer med å foreta noe straffbart. Straffeloven § 232 er gitt anvendelse for begge straffebudene.

Tilsvarende gjelder for skadeverk, jfr. § 291, jfr. § 292. Straffebudene henviser ikke til straffeloven § 232. Paragraf 292 inneholder selv en bestemmelse om at rasistisk motivasjon er et særlig moment ved vurderingen av om skadeverket er grovt.

Straffeloven inneholder to bestemmelser som rammer ærekrenkelse. Straffeloven § 246 rammer den som rettsstridig ved ord eller handling krenker en annens æresfølelse. Etter § 247 straffes den som ”i ord eller handling optrer på en måte som er egnet til å skade en annens gode navn og rykte eller til å utsette ham for hat, ringeakt”. I noen tilfeller kan disse straffebudene ramme rasistiske ytringer som ikke rammes av § 135a, f.eks. fordi ytringene er fremsatt i det private rom ovenfor bare en person. Bestemmelsen rammer ikke rasediskriminerende ytringer spesielt, men kan komme til anvendelse i tilfeller hvor det blir fremsatt slike ytringer overfor noen. I motsetning til straffeloven § 135a foreligger det etter straffeloven § 246 og § 247 ingen krav til at ytringen er fremsatt offentlig. Disse straffebudene er lite benyttet. Påtalemyndigheten tar kun i få tilfeller ut tiltale i slike saker fordi kravene til påtale finnes påkrevet av almenne hensyn, hvilket i praksis er satt høyt, jfr. straffeloven § 251 første ledd. Det vil i de fleste tilfeller være opp til fornærmede selv å reise sak.

Straffeloven § 390a rammer: ”(d)en som ved skremmende eller plagsom opptreden eller annen hensynsløs atferd krenker en annens fred”. Straffebudene rammer ikke rasediskriminerende ytringer spesifikt. Straffebudene kan likevel komme til anvendelse der meddelelsen er av rasistisk art eller der en skremmende eller plagsom opptreden har preg av rasistisk trakassering.

Straffeloven § 142 beskytter religionsfølelsen. I enkelte tilfeller vil § 142 ramme rasistiske ytringer som ikke rammes av straffeloven § 135a, f.eks fordi ytringen ikke er tilstrekkelig krenkende til at § 135a er overtrådt. I slike tilfeller vil uttalelsene etter omstendighetene kunne straffes etter straffeloven § 142. En illustrasjon av problemstillingen fra rettspraksis er Rt. 1981 s. 1305 hvor en 61 år gammel dame ved bruk av løpesedler hadde fremsatt sårende og krenkende uttalelser om den islamske religion. Høyesterett uttalte at slik syn på religion som domfelte ga uttrykk for, ut i fra en isolert vurdering, ikke kunne straffes etter § 135a. Tiltalte hadde blant annet uttalt:

”Vær med å bekjemp barbari-religionen Islams utbredelse i Norge! Religionen Islam er verdens råeste mannsreligion. Fanatisk politikk og lovverk som nådeløst utøver rå totalitær-diktatur. Terror og tortur utføres etter Koranens bud.”

Annenvoterende med tilslutning fra flertallet henviste til at den aktuelle bestemmelsen i forhold til tiltaltes angrep på islam ville være § 142, og ikke straffeloven § 135a. Begrunnelsen for at tiltalte likevel ble dømt for overtredelse av § 135a, var fordi ytringene i løpesedlene samlet sett ga uttrykk for mer enn kun krenkende uttalelser om islam. Utsagnene utsatte islamske innvandrere for ringeakt og løpesedlene ble av retten sett på som en del av en organisert kampanje. Etter en samlet vurdering fremsto utsagnene som ”et så massivt og ensidig fordømmende angrep på den islamske innvandrerguppe i Norge at det ikke kan aksepteres”.⁹

⁹ Rt. 1981 s. 1305 på s. 1318

Straffeloven § 349a ble vedtatt samtidig med § 135a. Bestemmelsen rammer den som i ”erhvervsmessig eller liknende virksomhet, på grunn av en persons trosbekjennelse, rase, hudfarge eller nasjonal eller etnisk opprinnelse nekter ham varer eller tjenester på de vilkår som gjelder for andre”. Det foreligger lite rettspraksis på dette rettsområdet, men en Høyesterettsavgjørelse som omhandler boligformidling foreligger. I Rt. 1999 s. 1012 ble en kvinne frifunnet etter at hun i en liste for utleie av boliger hadde skrevet at noen av leilighetene kun var tilgjengelig for nordmenn i fast arbeid. Flertallet frifant kvinnen da hennes boligformidling ikke var å anse som ervervsmessig virksomhet. Det ble lagt særlig vekt på at boligformidlingen var privat.

Spørsmålet om forbud mot rasistiske og nazistiske organisasjoner har ved flere tilfeller vært oppe til debatt. Norge har av FNs rasediskrimineringskomite blitt kritisert for ikke å ha innført et eget forbud mot dette i loven. Det har vært fremhevet at straffeloven § 330 kan være hjemmel for et organisasjonsforbud. Bestemmelsen rammer den som stifter eller deltar i en forening som er forbudt ved lov eller hvis formål er forøvelse av eller oppmuntring til straffbar handling. Bestemmelsen forutsetter at organisasjoner kan forbys, jfr. uttrykket ”der ved Lov er forbudt”. Straffebudet anses likevel ikke som en selvstendig forbudshjemmel og det er usikkert hvorvidt bestemmelsen i praksis vil kunne benyttes til å forby en organisasjon ved å straffeforfølge medlemmene.¹⁰

I tillegg til de strafferettslige vernereglene foreligger det flere sivilrettslige regler som har som formål å motvirke rasisme og etnisk diskriminering.

Den 1. januar 2006 trådte den nye diskrimineringsloven¹¹ i kraft, jfr. § 16. Lovens formål er å gi enkeltindivider et effektivt og helhetlig vern mot usaklig forskjellsbehandling som har sin bakgrunn i fornærmedes etnisitet, nasjonale opprinnelse, avstamning, hudfarge, språk, religion og livssyn. Paragraf 5 i diskrimineringsloven har likhetstrekk med straffeloven § 135a. Paragraf 5 rammer trakassering på grunnlag av kriteriene nevnt foran.

¹⁰ NOU 2002:12 s. 84

¹¹ Lov av 3. juni 2005 nr. 33 om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion osv.

Diskrimineringsloven § 15 rammer den som forsettlig overtrer lovens §§ 4, 5 eller 6.¹² Loven gjelder på alle samfunnsområder, utenom familieliv og rent personlige forhold. Loven skal også sikre like muligheter og rettigheter for alle, uavhengig av etnisitet.¹³ Loven har likhetstrekk med og er bygget opp på samme måte som likestillingsloven¹⁴ som skal fremme likestilling mellom kjønnene. Det er fra 1. januar 2006 opprettet et nytt Likestillings- og diskrimineringsombud og en klagenemd som formentlig skal fungere som felles håndhevingsapparat for disse lovene, og som vil styrke arbeidet mot rasisme og etnisk diskriminering.¹⁵

I tillegg har arbeidsmiljøloven i kapittel X A og X B¹⁶ bestemmelser om likebehandling i arbeidslivet og like rettigheter til medlemskap og deltakelse i organisasjoner mv. Arbeidsmiljøloven § 54 C nr. 3, jfr. § 54 B nr. 1 rammer trakassering på grunn av kjønn, religion, livssyn, hudfarge, nasjonal eller etnisk opprinnelse, politisk syn, medlemskap i arbeidstakerorganisasjon, seksuell orientering, funksjonshemming eller alder. Bestemmelsene legger ned forbud mot forskjellsbehandling eller diskriminering som kan forekomme på alle stadier av et arbeidsforhold, enten det er ved ansettelse, forhandlinger av lønnsvilkår eller ved oppsigelse.

Det eksisterer også forbud mot diskriminering ut i fra etnisitet, religion mv. på boligmarkedet. Diskrimineringsforbudene i boliglovgivningen kommer til uttrykk i følgende lover: lov av 6. juni 2003 nr. 38 (budstadsbyggjelagslova) § 1-4, lov av 6. juni 2003 nr. 39 (burettslaglova) § 1-5, lov av 23. mai 1997 nr. 31 (eierseksjonsloven) § 3 og lov av 29. mars 1999 nr. 17 (husleieloven) § 1-8. Grunnlagene for diskriminering er sammenfallende i de ulike lovene.

¹² Lov av 3. juni 2005 nr. 33

¹³ Ot.prp.nr. 33 (2004 -2005) s. 203

¹⁴ Lov av 9. juni 1978 nr. 45

¹⁵ Justis- og politidepartementet, Pressemelding 23.02.2006, Nr. 16 - 2006

¹⁶ Lov av 4. februar 1977 nr. 4 om arbeidervern og arbeidsmiljø m.v.

Oversikten over aktuelle lovforbud av straffe- og sivilrettslig art mot rasistisk og etnisk diskriminering viser at rasistiske ytringer og handlinger vil kunne rammes av en rekke lovbestemmelser enten alene, eller sammen med § 135a når straffbarhetsvilkårene der er oppfylt. Hvilke lovbestemmelser som kommer til anvendelse vil ut over innholdet i ytringen og måten den blir fremsatt på, særlig bero på hvilke handlinger som følger den rasediskriminerende holdning, motivasjon eller ytring og hvilke virkninger disse får. Et eksempel til illustrasjon er situasjonen hvor en gjerningspersonen utenfor et asylmottak utsetter beboerne for rasistisk trakassering med grovt krenkende tilrop, som til slutt munner ut i skadeverk. I et slikt tilfelle vil forholdet kunne rammes av flere lovbestemmelser. Den rasistiske trakasseringen vil kunne rammes av diskrimineringsloven § 5, jfr. § 16, skadeverket av straffeloven § 292, jfr. 291 (grovt skadeverk på grunn av rasistisk motivasjon) og de grovt krenkende uttalelsene vil kunne rammes av straffeloven § 135a dersom tilstrekkelig antall personer har hørt ytringene.

2 Historikken bak straffeloven § 135a

2.1 Historikk

FNs rasediskrimineringskonvensjon, heretter kalt RDK, ble ratifisert av Norge den 6. august 1970, uten forbehold.¹⁷ Konvensjonen ble vedtatt for å styrke vernet mot rasediskriminerende ytringer i Norge. Den sentrale artikkelen i RDK er artikkel 4 bokstav a, som lyder:

”Konvensjonspartene fordømmer all propaganda og alle organisasjoner som er basert på ideer eller teorier om at en rase eller gruppe mennesker av en bestemt hudfarge eller etnisk opprinnelse er andre overlegen, eller som søker å rettferdiggjøre eller fremme rasehat og rasediskriminering i enhver form, og de forplikter seg til å treffe øyeblikkelige og positive tiltak med sikte på å fjerne all

¹⁷ NOU 2002:12 s. 86

diskriminering eller tilskyndelse til diskriminering, idet det tas behørig hensyn til prinsippene nedfelt i Verdenserklæringen om menneskerettighetene og de rettigheter som er uttrykkelig fastslått i artikkel 5 i denne konvensjon, og de skal for dette formål blant annet

- a) erklære at enhver spredning av ideer basert på tanken om rasemessig overlegenhet eller rasehat, enhver tilskyndelse til rasediskriminering, så vel som enhver voldshandling eller tilskyndelse til voldshandling mot en rase eller gruppe personer av en annen hudfarge eller etnisk opprinnelse, samt enhver støtte til rasistisk virksomhet, herunder økonomisk støtte, er en straffbar handling.”

Plikten til å forby rasediskriminerende ytringer etter denne artikkelen modifiseres av artikkel 4 først ledd som henviser til at bruk av artikkelen skal skje under tilbørlig hensyntagen til de prinsipper som er kommet til uttrykk i Verdenserklæringen om menneskerettigheter og de rettigheter som uttrykkelig er oppregnet i artikkel 5 i konvensjonen. Reservasjonen kalles ”due regard” klausulen.¹⁸

FNs rasediskrimineringskomite har i General recommendation no. 15¹⁹ understreket at det er forenlig med ytringsfriheten å forby alle oppfatninger om rasemessig overlegenhet eller rasehat. Det forhold at ytringsfriheten gis en mer begrenset rekkevidde i relasjon til artikkel 4 fratår i henhold til RDK ikke klausulen sin vesentlige mening. Artikkelen er i Norge, samt andre medlemsland, tolket annerledes. I Norge er bestemmelsen forstått slik at det må foretas en avveining mellom ytringsfriheten og forpliktelsene etter RDK artikkel 4.²⁰

Grunnen til at det ble opprettet en egen rasediskrimineringskonvensjon var at det vinteren 1959-60 bredte seg en bølge av antisemittiske handlinger og demonstrasjoner over store

¹⁸ CERDs uttalelse av 15. august 2005 punkt 10.5

¹⁹ CERD er etter RDK artikkel 8-10 opprettet for å føre tilsyn med nasjonal gjennomføring av RDK

²⁰ NOU 2002:12 s. 188

delar av Europa. Konvensjonene ble vedtatt av FNs Generalforsamling 21. desember 1965 og trådte i kraft i januar 1969.²¹

Før vedtakelsen av konvensjonen, i september 1966, ble det igangsatt felles nordisk utredningsarbeid som skulle undersøke hvorvidt lovgivningen måtte eller burde endres i forbindelse med tiltredelse til FNs konvensjon av 7. mars 1966 om avskaffelse av alle former for rasediskriminering. På norsk side ble arbeidet ledet av sorenskriver Ole F. Harbek. Utredningsarbeidet ble avgitt i februar 1969.²² Utvalget kom med forslag om at dagjeldende § 135 annet ledd ble opphevet og erstattet med § 135a og § 349a. Straffeloven § 135 annet ledd ble antatt å ikke gå langt nok i å beskytte minoritetsgrupper i forhold til de kravene konvensjonen stilte. Straffeloven § 135 annet ledd lød:

”på samme måte straffes den som offentlig forhåner eller opphisser til hat eller ringeakt mot en folkegruppe som karakteriseres ved en bestemt trosbekjennelse, avstamning eller opprinnelse for øvrig eller som truer en slik folkegruppe eller sprer falske beskyldninger om den. Medvirkning straffes på samme måte”.²³

Paragraf 135a i straffeloven ble innført ved lov av 5. juni 1970 nr. 34.

Straffeloven § 135a har senere blitt endret i 1981 da det ble tilføyd et forbud mot uttalelse eller annen meddelelse som truet, forhånet eller utsatte noen for hat, forfølgelse eller ringeakt på grunn av homofil legning, leveform eller orientering. Ved lov av 10. januar 2003 nr. 2 ble det presisert at bruk av symboler også ble ansett for å være ”annen meddelelse”.

²¹ Nystuen, Gro: Rasediskriminerende ytringer og organisasjoner, Institutt for offentlig retts skriftserie nr. 4/1991

²² Rt. 1997 s. 1821 (Kjuus – kjennelsen)

²³ Nystuen, Gro: Institutt for offentlig retts skriftserie nr. 4/1991 s. 27

3 Materielt innhold i § 135a – Rettstilstanden ved Rt. 2002 s. 1618

3.1 Innledning

Hva skulle til for og straffes etter straffeloven § 135a ved rettstilstanden ved Høyesterettsavgjørelse av 17. desember 2002.²⁴

Før vurderingen av kravet til ytringens innhold, vil jeg redegjøre for hvilke interesser straffebudet er ment å verne om, samt foreta en generell gjennomgang av de objektive og subjektive straffbarhetsvilkårene i § 135a. Deretter vil jeg, for å kunne vurdere hva som innholdsmessig kreves av ytringen, redegjøre for de prinsipper som må legges til grunn ved tolkningen av ytringene og de momenter som kan være relevante ved vurderingen av hvorvidt en ytring er tilstrekkelig krenkende.

Ved Sjølie-dommen lød straffebestemmelsen som sitert under punkt 1.2 med unntak av presiseringen av at symbolbruk regnes som ”annen meddelelse”, som ble inntatt ved lov av 10. januar 2003 nr. 2.

3.2 Vernet interesse

Den sentrale funksjonen til § 135a er å verne minoritetene mot rasistiske ytringer og rasistisk trakassering. Paragrafen tar sikte på å verne samfunnet som helhet mot spredning av rasisme gjennom offentlig fremsatte ytringer.²⁵ Dette kommer frem ved at forutsetningen for å bli straffet er at ytringen er fremsatt offentlig eller på annen måte

²⁴ I oppgaven vil jeg referere til denne dommen som Sjølie-dommen.

²⁵ St.meld.nr. 26 (2003-2004) Om endring av Grunnloven § 100 s. 67

spredd blant allmennheten. Et annet moment er at straffebudet er plassert under straffeloven kapittel 13 som omhandler forstyrrelser av den offentlige ro og orden. Dette taler også for at det primært er samfunnsinteresser som er vernet av straffebudet. At § 135a er underlagt ubetinget offentlig påtale taler for det samme. Etter straffeprosessloven § 66 avgjør statsadvokaten spørsmålet om tiltale etter § 135a, unntatt i de tilfeller der ytringen er fremsatt i trykt skrift. I slike tilfeller har riksadvokaten påtalekompetanse, jfr. straffeprosessloven § 65.

Straffeloven § 135a tar ikke først og fremst sikte på å verne den enkeltes rett til beskyttelse mot rasediskriminerende ytringer. Individenes vern mot krenkelser av denne art er primært ivaretatt gjennom andre straffebestemmelser i straffeloven som f.eks. bestemmelsene om ærekrenkelse, trusler og legemskrenkelser, jfr. punkt 1.4. Likevel vil § 135a indirekte verne enkeltindivider. At det utferdiges tiltale fordi det anses nødvendig ut fra hensynet til samfunnet innebærer ikke at bestemmelsen ikke også verner enkeltindivider. Tiltale blir ikke primært reist på grunn av hensynet til gruppen eller enkeltindividene som blir krenket, men bestemmelsen vil likevel gi disse et indirekte vern. Ytringsfrihetskommisjonen uttalte i NOU 1999:27 s. 151 at § 135a:

”ikke bare er knyttet til mulig forstyrrelse av ro og orden, men at den også er en beskyttelse mot ærekrenkelse, et særlig æresvern for utsatte minoriteter”.

3.3 De objektive straffbarhetsvilkår

3.3.1 Uttalelse eller annen meddelelse som ytres offentlig

Under dette punktet vil jeg først redegjøre for hva som ligger i begrepet ”uttalelse og annen meddelelse” for deretter å beskrive hva som ligger i kravet til at ytringen må være fremsatt offentlig eller på annen måte spredd blant allmennheten.

Lovens ord "uttalelse" omfatter både skriftlige og muntlige utsagn.²⁶ Dette er den naturlige språklige forståelse av uttrykket. Straffebudet rammer også "annen meddelelse". Begrepet anses for å omfatte bilder samt realakter, det vil si en faktisk handling som f.eks å brenne et kors, jfr. Rt. 1994 s. 768. Dommen var den første som presiserte at symbolbruk ville kunne utgjøre en meddelelse i lovens forstand. I denne saken hadde domfelte brent et trekors samt skrevet ordene KKK og "Pakkis" på veggen til en pakistanskseid restaurant. Høyesterett uttalte at straffeloven utvilsomt rammet en "kombinasjon av en realakt og skrevne ord, uttrykk eller symboler".

Hvorvidt symbolbruk alene kan føre til straff etter § 135a er det ikke tatt stilling til i rettspraksis. Om dette spørsmål uttalte departementet følgende i Ot.prp.nr. 33 (2004-2005) s. 189:

"Bruk av symboler kan være den eneste formen for ytring, men vil ofte også være en del av den konteksten som andre ytringer fremkommer i og som bidrar til hvordan ytringen oppfattes av en tilhører/leser."²⁷

Uttrykksmåten "ved uttalelse eller annen meddelelse, herunder ved bruk av symboler" taler etter min mening for symbolbruk alene vil kunne føre til straff. Ordlyden, sammenholdt med nevnte forarbeidsuttalelse, tilsier at symbolbruk kan være en selvstendig form for meddelelse. Det springende punkt er hvorvidt symbolbruk alene kan tenkes å oppfylle kravet til kvalifisert krenkende ytring. Et spørsmål kan være om en person i Norge vil kunne straffes for å bære klesplagg med hakekorset på. I Sverige har personer blitt straffet i tingsretten for å bære rasistiske symboler på klær, eller ved bruk av Hitler-hilsen eller Sieg-Heil.²⁸ Det er etter min mening åpenbart at et slikt tilfelle i Norge ikke ville vært straffbart fordi kravet til kvalifisert krenkende ytring ikke vil vært oppfylt. Saken kan stille seg annerledes ved særlig kraftig symbolbruk, for eksempel en iscenesettelse der

²⁶ NOU 2002:12 s. 76

²⁷ Ot.prp.nr. 33 (2004-2005) s. 189

²⁸ NOU 2002:12 s. 153

mørkhudede dokker ble hengt, utenfor et asylmottak. Hvis påkledningen i tillegg var lik draktene Klu Klux Klan bruker vil jeg si at kravet som stilles til kvalifisert krenkende ytring er overtrådt. I slike tilfeller tilsier også hensynet til samfunnet at ytringen bør straffes.

Presiseringens viktigste funksjon etter min oppfatning er at lovgiver med tilføyelsen signaliserer at ytre omstendigheter skal tillegges større vekt ved tolkningen av rasistiske ytringer. Det skal ikke foretas ren ordfortolkning, men også omgivelsene rundt og den estetiske rammen og formen for ytringen må gis betydning ved tolkningen av hvorvidt ytringene er straffbare. Dette fører også til større grad av forutsigbarhet i forhold til hva som er straffbar uttalelse, fordi det kommer klarere frem i straffebudet at symbolbruk enten alene eller sammen med en muntlig eller skriftlig uttalelse kan oppfylle kravet til ”uttalelse eller annen meddelelse”.

For at en uttalelse eller annen meddelelse skal kunne straffes etter § 135a må uttalelsen vært fremsatt offentlig eller på annen måte blitt spredd blant allmennheten. Eksempler på når kravet er fremsatt offentlig eller på annen måte spredd blant allmennheten er hvor ytringene blir fremsatt på tv, i radio, på internett, eller på et torg slik tilfellet var i Sjøliedommen.

Etter straffeloven § 7. nr. 2 er en handling forøvet offentlig når den er:

”forøvet ved Udgivelse af trykt Skrift eller i Overvær af et større Antal Personer eller under saadanne Omstændigheder, at den let kunde iagttages fra et offentlig Sted og er iagttaget af nogen der eller i Nærheden værende”.

Bestemmelsen viser at det foreligger to alternativer, hvilket betyr at kun en av de må være oppfylt. I det følgende vil jeg først redegjøre for hva som ligger i uttrykket trykt skrift før jeg redegjør for den andre delen av offentlighetskravet som krever at et større antall personer har overværet handlingen.

Etter straffeloven § 10 regnes trykt skrift som ”Skrift, Afbildning eller lignende der mangfoldiggjøres ved Trykken...”. Bestemmelsen oppstiller et krav om mangfoldiggjøring. Det er tvilsomt hvor stort antall som må være utgitt for at kravet til mangfold skal være oppfylt. I juridisk teori er det lite diskutert hva som ligger i legaldefinisjonen.²⁹ I tillegg til kravet til mangfold foreligger det etter straffeloven § 10 annet ledd et krav om utgivelse. Utgivelse kan være oppslag, utleggelse og lignede på offentlig sted, jfr. § 10 annet ledd. Det vil si at for at kravet til trykt skrift skal være oppfylt må den trykte skriften være spredt til offentligheten, samt utgivelsen må være av et visst omfang.

I henhold til kravet til mangfold er riksadvokatens henleggelse³⁰ av straffesak mot distributør av ”Boot Boys-blekka” beskrivende. Saken ble henlagt den 30. desember 2003 etter bevisets stilling. Saksforholdet var følgende: I tiden mellom 1998 til 21. august 2001 laget og distribuerte siktede bladet Boot Boys til det nasjonalistiske miljøet hvor det var flere artikler som omhandlet krenkende tekster, artikler og bilder om jøder og mørkhudede personer.

Distributøren hadde i ”Boot Boys-blekka” publisert to støtende bilder i to ulike utgaver av bladet. På forsiden av et av bladene ble det vist et bilde av fire mørkhudede menn som var hengt i et tre. Det var ingen overskrift under selve bilde, men tittelen på ”Boot Boys-blekka” var ”Bladet for folk som er drittlei jøder, innvandrere og kommunister.” Riksadvokaten mente bildene ga uttrykk for tilslutning til grove integritetskrenkelser og ringeakt overfor mørkhudede. Riksadvokaten kom til at bildene i den kontekst de stod i i utgangspunktet måtte anses som straffbare ytringer etter § 135a.

Bildet på baksiden av bladet viste en sort mann som var lynsjet. Under bildet sto det skrevet ”Han var en god nigger”. Riksadvokaten anså også dette bildet for å være en overtredelse av § 135a, fordi det likt bildet på forsiden ga uttrykk for ringeakt.

²⁹ Bing, Jon: Straffelovens definisjon av ”Trykt Skrift” anvendt på datamaskinbaserte informasjonssystemer. Complex (11/1985)

³⁰ Henleggelsen er inntatt i Riksadvokatens rundskriv nr. 2/2004 s. 21 flg.

I saken var det ingen tvil om at ”Boot Boys-blekka” var trykt skrift i lovens forstand. Det springende punkt var kravene til utgivelse og mangfold og dermed om offentlighetskravet i § 135a var bevist oppfylt. Det var usikkert hvor mange eksemplarer som måtte være spredt for at kravet til mangfold skulle være oppfylt. Det avgjørende var at det var spredt et visst antall eksemplarer, dvs. at den nådde mange personer. Ett enkelt eksemplar var ikke nok til å oppfylle kravet til offentlighet i straffeloven § 135a. I mangel av andre rettskilder viste riksadvokaten til åndsverksloven³¹ § 8 andre ledd:

”Et åndsverk er utgitt når et rimelig antall eksemplar av verket med samtykke av opphavsmannen er brakt i handelen, eller på annen måte er spredt blant almenheten.”

I åndsverksloven stilles det krav til eksemplarspredning – eksemplarframstilling er ikke tilstrekkelig.

”(E)ksemplarene må være brakt i handel eller spredt blant allmennheten. Kravet til antall eksemplarer som spres er relativt – det må ses hen til hvor mange eksemplarer som vanligvis utgis av den aktuelle typen publikasjon.”³²

I saken var det usikkert hvor stort opplag ”Boot Boy-blekka” hadde. Politiet som etterforsket saken anslo at ca 250 eksemplarer var publisert. Siden det ikke kunne gjøres noen sikre slutninger om antall eksemplarer, måtte saken henglegges. Det forelå ikke bevismessig dekning for å konstantere at bladet var spredt i tilstrekkelig eksemplarer til at offentlighetskravet i straffeloven § 135a var oppfylt.

Offentlighetskravet i straffeloven § 7 nr. 2 kan også være oppfylt dersom handlingen er begått i overvær av et større antall personer. Spørsmålet er hva som ligger i begrepet ”et større antall personer”. Høyesterett har ikke kommentert hva som ligger i kravet i forhold til

³¹ Lov av 12. mai 1961 nr. 2

³² Riksadvokatens påtaleavgjørelse inntatt i Riksadvokatens publikasjoner nr. 2/2004 s. 26

§ 7 nr. 2. Høyesterett har imidlertid kommentert hva om ligger i det eksakt samme begrepet etter den tidligere straffelov § 162. Straffebestemmelsen lød: ”Den som til et større antall personer ... ulovlig overdrar, eller medvirker til å overdra stoff som etter lov eller regler fastsatt med heimel i lov anses som narkotika...”. Det er nærliggende å trekke en analogi til denne straffebestemmelsen.³³ I Rt. 1980 s. 48 ble en 26 år gammel mann i byretten dømt til 1 år og 3 måneder fengsel for overtredelse av daværende § 162. Faktum var at tiltalte til sammen hadde kjøpt 1050 gram hasjisj og solgt ca 600 gram til 15-20 personer, samt etter legemiddeloven § 43 kjøpt og solgt kokain og amfetamin mv. Domfeltes anke over lovanvendelsen (§ 162) ble forkastet, men Høyesterett uttalte at 15-20 personer lå i grensetilfellet i forhold til hva som krevdes for at kravet til antall personer skulle være høyt nok. Dette belyses også ved at Høyesterett i et annet tilfelle ikke anså 6 personer for å være nok, jfr. Rt. 1995 s. 304. Begrepet ”et større antall personer” er benyttet i flere lovbestemmelser i straffeloven. Det er nærliggende å anta at disse tolkes nogenlunde likt. Det har dermed ingen betydning at saken ikke spesifikt gjaldt straffeloven § 135a.

I Beheim Karlsen-saken³⁴ ble de to tiltalte frifunnet for tiltalen etter § 135a fordi offentlighetskravet etter rettens mening ikke var oppfylt. Retten la til grunn at til sammen 8-9 personer hadde hørt tiltalte komme med rasistiske eller nedsettende uttalelser om Beheim Karlsen. Årsaken til at retten ikke fant offentlighetskravet oppfylt var at uttalelsene hadde falt inne i en privat bolig, og aldri med mer enn 2-3 personer tilstede. Uttalelsen var dermed ikke spredt til allmennheten.³⁵

Etter § 135a er det offentlig fremsatt uttalelse eller annen meddelelse som rammes av straffebudet. Uttalelse eller annen meddelelse skaper sjelden problemer, men i en del tilfeller vil offentlighetskravet ikke være oppfylt fordi ytringen ikke har nådd frem til et tilstrekkelig antall personer.

³³ Matningsdal, Magnus og Anders Bratholm (Red.): Straffeloven kommentarutgave, Oslo 2003

³⁴ Indre Sogn heradsretts dom av 12.06.01 i sak nr. 00-000161 og omtalt i NOU 2002:12

³⁵ NOU 2002:12 s. 78

3.3.2 Grunnlag for uttalelsene

Etter § 135a må uttalelsen eller meddelelsen være fremsatt på grunn av kriterier som trosbekjennelse, rase, hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse.

Kriteriene er alternative og bestemmelsen gir dermed et relativt bredt vern i henhold til grunnlagene det kan straffes på bakgrunn av.

Rasebegrepet er tvetydig og omstridt, men begrepet kan kanskje enkelt forstås som ”en større gruppe individer som stemmer overens i en rekke arvelige egenskaper”.³⁶ Begrepet antyder at mennesker kan kategoriseres på bakgrunn av utseendemessige og andre nedarvede egenskaper, og på den bakgrunn diskrimineres eller ses på som mindreverdige eller overlegne andre raser.³⁷

Hva som ligger i begrepet hudfarge er neppe tvilsomt. Det er utvilsomt at det siktes til fargen på en persons hud.

Nasjonal opprinnelse kan omfattes av begrepet etnisk opprinnelse selv om det i loven er oppstilt som et selvstendig diskrimineringsgrunnlag. En persons fødested, landbakgrunn eller stedet hvor personen har vokst opp eller har sin bakgrunn fra faller inn under begrepet nasjonal opprinnelse. Begrepet omfatter ikke statsborgerskap.³⁸

Etnisk opprinnelse er et vidtfavnende og dynamisk begrep. Det er ikke mulig fullt ut å definere hva som faller inn under dette begrepet. Etnisitet inneholder et betydelig subjektivt element. Det dreier seg om ”subjektivt opplevde forskjeller som er relevante i samhandling mellom mennesker. Det vil blant annet si at innholdet i begrepet ikke nødvendigvis er det samme i

³⁶ Fremmedord og synonymer blå ordbok, Kunnskapsforlaget Oslo 2000

³⁷ NOU 2002:12 s. 34

³⁸ NOU 2002:12 s. 230

alle forhold hvor det får anvendelse”.³⁹ Begrepet vil kunne utvikles over tid slik at meningsinnholdet i begrepet også kan forandre seg i forhold til en og samme gruppe. Språk, hudfarge, religion og kultur er typiske forhold som binder folk sammen og som vil kunne omfattes av begrepet. Dette er forhold som binder folk sammen som etnisk gruppe og vurderingen av hvem og hva som faller innenfor disse delelementer vil variere fra gruppe til gruppe, fra individ til individ og fra situasjon til situasjon.⁴⁰

3.3.3 Vilkårene true, forhåne eller utsette for hat, forfølgelse eller ringeakt

For at en ytring skal kunne rammes av straffebudet må uttalelsen true eller forhåne noen eller utsette noen for hat, forfølgelse eller ringeakt. Verken i forarbeidene eller i rettspraksis er det belyst hva det eksakte innholdet i de enkelte uttrykkene er. I plenumsavgjørelsen i Rt. 1997 s. 1821 (Kjuus-kjennelsen) presiserte førstvoterende med tilslutning fra flertallet at begrepene er upresise og at de overlapper hverandre. Førstvoterende uttalte videre på side 1826:

”Det dreier seg imidlertid om sterke karakteristikk – og i rettspraksis er det lagt til grunn at det er de grove forhold som rammes. I forbindelse med tilføyelsen av 2. punktum i § 135a første ledd i 1981, ble det i Ot.prp.nr. 29 (1980-81) vist til dette i forbindelse med drøftelsen av ytringsfriheten og uttalt at det bare er ytringer av kvalifisert krenkende karakter som vil bli rammet.”

I kjennelsen forkastet Høyesterett i plenum Kjuus anke over Oslo byretts fellende dom etter § 135a. Kjuus var partileder for partiet Hvit Valgallianse og ble dømt for å ha distribuert et partiprogram som inneholdt krenkende uttalelser av rasistisk art. Programmets hovedpunkt var å bevare Norge for etniske nordmenn, og Kjuus foreslo drastiske midler, som tvangssterilisering eller flytting av adoptivbarn og mørkhudede bosatt i Norge, for å oppnå dette.

³⁹ NOU 2002:12 s. 33

⁴⁰ NOU 2002:12 s. 234

Jeg vil under punkt 3.5.4 vurdere hva som innholdsmessig kreves for at kravet til kvalifisert krenkende ytring skal være oppfylt.

3.3.4 "Utsetter for"

Ordlyden i § 135a krever at ytringene må "utsette" noen for hat, forfølgelse eller ringeakt. "Å utsette noen for noe innebærer noe mer enn å gi uttrykk for noe."⁴¹ Denne sontringen synes Høyesterett å ha vektlagt i Rt. 1984 s. 1359 (Bratterud-saken). I dommen kom retten til at en kraftig fordømmelse av homoseksuelle ikke ble rammet av straffeloven § 135a selv om uttalelsen utvilsomt ga uttrykk for ringeakt. Derimot ble tiltalte dømt for ringeakt mot homoseksuelle fordi han oppfordret til å fjerne homoseksuelle fra ledende stillinger.

Høyesterett har også lagt til grunn denne sontringen i senere avgjørelser, jfr. Kjuus-kjennelsen og Sjølie- dommen. Ytringer som inneholder godkjennelse, tilslutning eller oppfordring til å utsette noen personer eller grupper personer for rasediskriminerende ytringer vil lettere kunne rammes av § 135a enn meningsytringer som fremstår som sårende eller krenkende.

Et spørsmål som var oppe i Sjølie-dommen var hvorvidt uttrykket "utsetter for" krever at det kan påvises at skadevirkninger er inntrådt på grunn av ytringene. Førstvoterende henviste til redegjørelsen i Kjuus-kjennelsen. Førstvoterende i Kjuus-kjennelsen uttalte følgende om dette spørsmål på side 1828:

"Jeg kan ikke se at det verken i loven eller i rettspraksis er grunnlag for å oppstille noe krav om at de diskriminerende utsagnene har medført påviselige skadevirkninger."

⁴¹ NOU 2002:12 s. 199

I de tilfeller hvor rasistiske utsagn medfører påviselige eller potensielle skadevirkninger vil ytringene lettere kunne rammes av § 135a. Typisk eksempel på direkte skadevirkning er voldsutøvelse mot personer eller grupper som ytringen retter seg mot. Eksempel på potensiell skadevirkning er der hvor det fremsettes en kvalifisert krenkende ytring som kan være egnet til å endre synet på en enkeltperson eller gruppe av personer vernet av § 135a, i en negativ retning.

3.4 Subjektive straffbarhetsvilkår

Skyldkravet i § 135a er forsett, jfr. straffeloven § 40. Det betyr at det avgjørende i forhold til skyldkravet er hva gjerningspersonen har ment å gi uttrykk for. Minstekravet er at gjerningspersonen har holdt det for sannsynlig at ytringene ville kunne true, forhåne eller utsette noen for hat, forfølgelse eller ringeakt.

Beheim Karlsen-saken⁴² er et eksempel på at forsettskravet er blitt tolket strengt. Retten la til grunn et så strengt forsettskrav at det nærmest måtte foreligge hensikt også i forhold til spredningen av de rasistiske utsagn. Retten uttalte at forsettskravet måtte tolkes slik at det måtte ha vært tiltaltes ”vilje at dei rasistiske utsegnene skulle kome ut til ålmenta”.⁴³ Med slikt strengt krav vil det være meget vanskelig å få fastslått skyld. Bestemmelsen vil med det bli ineffektiv og lite anvendbar.

Etter straffeloven § 57 går en gjerningsperson ikke fri om han tar feil med hensyn til at den ytringen som fremsettes er av en slik art at den er straffbar.⁴⁴ Dette må vurderes som rettsvillfarelse, og etter § 57 medfører det bare til frifinnelse der villfarelsen er unnskyldelig. I Rt. 1981 s. 1305 ble en 61 år gammel dame dømt for overtredelse av § 135a for uttalelser hun hadde fremsatt i 3 løpesedler. Domfelte ble dømt fordi ytringene etter en

⁴² Indre Sogn heradsrett dom av 12.06.01 sak nr. 00-000161 M

⁴³ Se NOU 2002:12 s. 78

⁴⁴ Oversikt over straffeloven § 135a inntatt i Riksadvokatens publikasjoner nr. 2/2004 s. 8

samlet vurdering ble ansett tilstrekkelig krenkende til at § 135a var overtrådt. Domfelte påberopte seg rettsvillfarelse fordi en tidligere anmeldelse mot henne for overtredelse av § 135a, hadde blitt henlagt. Domfelte ble ikke hørt med dette i retten. Domfelte anførte at hun var i unnskyldelig rettsvillfarelse i forhold til ytringens straffbarhet fordi løpesedlene hun delte ut nå, ikke nevneverdig skilte seg fra de hun hadde spredt tidligere. Årsaken til den tidligere henleggelsen var at riksadvokaten ikke anså løpesedlene for å rammes av § 135a, da uttalelsene kun ga uttrykk for meningsytringer av typen ”Norge for nordmenn”. Retten la til grunn at domfelte, på bakgrunn av riksadvokatens henleggelse av forrige sak, ikke kunne regne med at de senere løpesedlene ikke ville rammes av straffeloven § 135a.

Av straffeloven § 47 følger det at gjerningspersonen skal bedømmes ut i fra sine faktiske forestillinger. Gjerningspersonen går fri dersom han var i villfarelse om en omstendighet som var av betydning for hvorvidt handlingen kunne straffes. Faktisk villfarelse kan deles inn i to hovedgrupper. Det første tilfellet er hvor gjerningspersonen er uvitende om eller misforstår faktiske omstendigheter. Dette kan f.eks være tilfellet der gjerningspersonen i et radiointervju tror at mikrofonen er slått av slik at ingen andre enn sidemannen kan høre hans rasediskriminerende utsagn, når tilfellet faktisk er at hans uttalelser er blitt sendt på lufta. Han er da ikke klar over den faktiske omstendighet at uttalelsen ble ytret offentlig og ikke i privat samtale. Det andre tilfellet er der gjerningspersonen feilvurderer konsekvensene av handlingen eller ikke er fullt klar over følgene den kan får.⁴⁵ Faktisk villfarelse vil neppe skape problemer i forhold til § 135a, da slik villfarelse etter § 135a ikke er praktisk. Gjerningspersonen vil som oftes være klar over sine handlinger når han velger å fremsette ytringen offentlig eller på annen måte spre den blant allmennheten. Handlingen vil ofte kunne være gjennomtenkt og følgene ytringene vil kunne få er vurdert eller i det minste tenkt på.

Forsettskravet har også betydning for tolkningen av ytringene, jfr. Sjølie-dommen. Førstvoterende med tilslutning fra flertallet la til grunn at rettssikkerhetshensynet

⁴⁵ Slettan, Svein og Toril Marie Øie: Forbrytelse og straff, Bind 1 Innføring i strafferett. Oslo 2001

tilsa forsiktighet med utvidende tolkning ut i fra sammenhengen fordi man etter forsettskravet bare kunne straffes for det man har uttalt, og ikke det man kunne tenkes å ha uttalt.

Jeg vil nå gå over til spørsmålet om hvilke krav som stilles til ytringens innhold etter § 135a.

3.5 Krav til ytringens innhold

3.5.1 Innledning

Kravene som stilles til ytringens innhold kan ikke leses ut av loven. De er utviklet i rettspraksis. Før jeg foretar en vurdering av kravet til ytringens innhold, vil jeg redegjøre for prinsippene som må legges til grunn ved tolkningen av ytringen. Dette er viktig for å vise hva som er med i vurderingsgrunnlaget når utsagnene skal tolkes. Jeg vil deretter foreta en redegjørelse av enkelte generelle momenter som kan være av særlig interesse for vurderingen av om ytringen er tilstrekkelig krenkende.

3.5.2 Kontekstuell tolkning

Utsagnene må først tolkes for å få avklart om meningsinnholdet i ytringen er av en slik karakter at den rammes av § 135a. Utsagnene må tolkes i den sammenheng de fremkommer i. Dette kalles kontekstuell tolkning. Utgangspunktet ved kontekstuell tolkning er hvordan den alminnelige leser eller tilhører vil oppfatte utsagnet.⁴⁶

Dette har støtte i flere Høyesterettsavgjørelser.⁴⁷ I Sjølie-dommen uttalte førstvoterende følgende om prinsipper for tolkningen:

⁴⁶ Rt. 2002 s. 1618 på s. 1626

⁴⁷ Blant annet Rt. 1997 s. 1821 og RT. 2002 s. 1618

”Ved tolkningen av de aktuelle utsagn må programmet som helhet trekkes inn i den utstrekning det er egnet til å belyse meningsinnholdet. Jeg viser i den forbindelse til Rt-1981-1305. Det fremgår også av tiltalebeslutningen at det er utsagnene samlet og sett i sammenheng med prinsippprogrammet for øvrig som hevdes å innebære en overtredelse av § 135a. Det dreier seg om et partiprogram som er spredt til allmennheten, og utgangspunktet for tolkningen må da være hvordan den alminnelige leser eller tilhører vil oppfatte programmet.”⁴⁸

Flertallet la til grunn at talen som helhet måtte trekkes inn i den utstrekning den var egnet til å belyse meningsinnholdet. Førstvoterende uttalte at på grunn av den muntlige appellen måtte temaet bli tilhørernes umiddelbare forståelse av det som ble sagt. Hun uttalte videre at ordlyden således ble sentral, men at uttalelsene utvilsomt måtte tolkes i lys av de ytre omstendigheter.

Sjølie-dommen ble avsagt av Høyesterett i plenum, og ble avgjort med dissens 11-6, hvoretter Sjølie ble frifunnet. Flertallet og mindretallet var for det første uenig om prinsippene for tolkningen. For det andre forelå det dissens ved den konkrete tolkningen av ytringene. Flertallet og mindretallet var uenig i de fremsatte ytringers meningsinnhold. For det tredje mente mindretallet at flertallet gikk ”for lang i å vektlegge hensynet til ytringsfriheten på bekostning av behovet for vern mot rasediskriminerende utsagn”.⁴⁹ Slik jeg forstår avgjørelsen ble det avgjørende for flertallet at de hadde en annen forståelse av Sjølies uttalelser enn det lagmannsretten hadde. Dette ble avgjørende for flertallets syn på straffbarheten.

Saksforholdet var følgende:

Den 19. august 2000 ca kl 13.50 demonstrerte den nynazistiske gruppen Boot Boys, ledet av Terje Sjølie, i Askim. Demonstrasjonen skjedde for å markere Rudolf Hess dødsdag. Om lag 30 personer marsjerte til torget ikledd mørk påkledning. Flere var maskerte og noen bar skjold. På torget holdt Sjølie en kort tale der han bl.a. sa:

⁴⁸ Rt. 2002 s. 1618 på s. 1626. Førstvoterende har hentet sitatet fra Rt. 1997 s. 1821 på s. 1826

⁴⁹ Rt. 2002 s. 1618 på s. 1631

”Hver dag raner, voldtar og dreper innvandrere nordmenn, hver dag blir vårt folk og land plyndret og ødelagt av jødene som suger vårt land tomt for rikdom og erstatter det med umoral og unorske tanker.

... når vi står her i dag, så viser vi at vi ikke gir oss, uansett om vi mister jobben, familien eller blir kastet i fengsel. Vår kjære fører, Adolf Hitler og Rudolf Hess satt i fengsel for det de trodde på, vi skal ikke vike fra deres prinsipper og heltemodige innsats, tvert imot skal vi følge deres fotspor og kjempe for det vi tror på, nemlig et Norge bygget på Nasjonalsosialismen!!”⁵⁰

Etter talen var det et minutt stillhet for Rudolf Hess. Deretter ble det ropt ”Sieg Heil”, som ble gjentatt av forsamlingen flere ganger.

Hovedproblemstillingen i saken var hvorvidt de nedsettende uttalelsene om innvandrerne og jødene som ble fremsatt under demonstrasjonen i Askim, ble rammet av straffeloven § 135a.

I dommen stilte førstvoterende spørsmål ved i hvilken grad man ved tolkningen kan innfortolke et meningsinnhold som ikke direkte er uttalt ut fra sammenhengen utsagnet er ytret i.

Førstvoterende tok opp problemet utvidende tolkning kunne medføre i forhold til legalitetsprinsippet. Legalitetsprinsippet setter skranker for hvor langt domstolene kan gå i å tolke straffebud utvidende. Det er blitt hevdet at utvidende tolkning i realiteten gir domstolene stor frihet i forhold til straffbarhetsvilkårene.⁵¹ Forsettskravet som gjaldt på tidspunktet for Sjølie-dommen satte også skranker for hvor utvidende straffebudet kunne tolkes. Skyldkravet medførte at en kun kunne straffes for det en hadde ment å gi uttrykk for.

⁵⁰ Rt. 2002 s. 1618 på s. 1626

⁵¹ Eggen, Kyrre: Lov og Rett 1998 s. 259 flg.

Førstvoterende i Sjølie-dommen fant det klart at hensynet til rettsikkerhet tilsa forsiktighet med utvidende tolkning ut fra sammenhengen. Poenget var at en ”kun kan straffes for det en har uttalt, ikke hva man kunne tenkes å ha uttalt”. Førstvoterende forankrer dette synspunkt også ut i fra hensynet til ytringsfriheten. Ingen bør kunne risikere strafferettslig ansvar ved at et utsagn tillegges et meningsinnhold som ikke er uttrykkelig uttalt og heller ikke med rimelig stor sikkerhet kan utledes av sammenhengen.

Det kan virke som om førstvoterende motsier seg selv i sin begrunnelse. Først sier hun at det ”ikke er tvilsomt at en uttalelse må tolkes i lys av de ytre omstendigheter den fremsettes under”.⁵² Deretter viker hun nærmest fra dette tolkningsprinsippet ved senere å uttale:

”I denne sammenheng bemerker jeg at den ytre rammen omkring demonstrasjonen, med ensartet mørk påkledning, at flere deltakere var maskerte, at det ble ropt ”Sieg Heil” osv., ikke kan ha særlig vekt ved tolkningen av As uttalelser.”⁵³

I dommen går mindretallet lenger i å vektlegge ytre omstendigheter enn flertallet. Annenvoterende i Sjølie-dommen var enig med førstvoterende i at det skulle utvises forsiktighet med utvidende tolkning. Likevel mente han at ren ordfortolkning ikke var holdbart. Bakgrunn var at ved slik ordfortolkning fremsto meningsinnholdet annerledes enn det tilhørerne ville lagt i utsagnene sett under ett.

Det avgjørende for mindretallet var hvilken forestilling tilhørerne fikk ved det samlede inntrykk som demonstrantene skapte gjennom det som ble sagt og måten de opptrådte på. Siden appellen var muntlig forutsatte mindretallet at det som ble stående som hovedinntrykket til tilhørerne måtte ha vært koplingen mellom angrepet på jødene og tilslutningen til disse prinsipper og Hitler og Hess innsats. Mindretallet gikk ut i fra at tilhørerne i det minste hadde elementære kunnskaper om Hitler og hans syn på jøder og det han gjorde mot jødene under andre verdenskrig. Flertallet derimot viste til at det måtte

⁵² Rt. 2002 s. 1618 på s. 1627

⁵³ Rt. 2002 s. 1618 på s. 1629

utvises forsiktighet med å trekke inn i en straffesak hvilke generelle kunnskaper befolkningen hadde om temaet.

Analysen av rettstilstanden ved Sjølie-dommen viser at Høyesterett ved den konkrete tolkningen av ytringene ikke la særlig stor vekt på den sammenheng ytringene ble fremsatt i.

3.5.3 Momenter ved vurderingen av ytringen

Etter rettspraksis vil flere momenter kunne stå sentralt ved vurderingen av hvorvidt en ytring er tilstrekkelig kvalifisert til å rammes av § 135a. Det er først når meningsinnholdet er fastlagt gjennom tolkning av ytringen at momentene vil kunne få betydning for anvendelsen av § 135a. Vurderingsmomentene kan, hvor ytringen ligger i grensetilfellet for hva som rammes av § 135a, medføre at ytringen enten blir tilstrekkelig krenkende til at den rammes av straffebudet eller til at ytringen ikke anses straffbar.

3.5.3.1 Rene meningsytringer

I rettspraksis er det utviklet et skille mellom negative meningsytringer og det å tillegge en omtalt gruppe negative egenskaper. Sondringen er blant annet kommet til uttrykk i Rt. 1978 s. 1072 og Rt. 1981 s. 1305.

I Rt. 1978 s. 1072 ble innsenderen av et leserbrev som inneholdt nedsettende omtale av bl.a. innvandrere til Norge og redaktøren for Morgenavisen som trykket leserbrevet, frifunnet av Høyesterett fordi virkningene av uttalelsene ikke kunne antas å overtre rammen for det straffbare etter § 135a. I leserbrevet ble blant annet følgende uttalt om innvandrere til Norge:

”Da den midlertidige innvandringsstoppen kom i januar måned, var statsminister Bratteli sterkt bekymret. Han minnet om at nordmenn selv hadde emigrert til Amerika for 150 år siden – og at Norge derfor burde ta imot mennesker fra andre nasjoner med samme vennlighet. Dette kan vel ikke være noe sammenligningsgrunnlag? Amerika søkte emigranter og emigrantene ble henvist til ødemarkene hvor de bygget opp lokale samfunn. De kom ikke til Amerika som analfabeter og startet knivstikking og voldtekt! De kom heller ikke til duk og dekket bord.”⁵⁴

I avgjørelsen uttalte førstvoterende at § 135a ”ikke forstås slik at den skal beskytte mot enhver uttalelse som kan påvirke synet på de grupper bestemmelsen omhandler, i negativ retning”. Førstvoterende uttalte at på grunn av meningsfriheten må alle grupper akseptere angrep av denne karakter. Selv om førstvoterende mente løpesedlene var egnet til å fremkalle eller styrke fordommer eller negative holdninger, kunne virkningene ikke antas å være så sterke eller oppstå hos så mange at straffebudet var overtrådt.

I Rt. 1981 s. 1305 ble en 61 år gammel dame dømt for uttalelser fremsatt i 3 løpesedler som hun forfattet og distribuerte som hovedaksjonsleder i ”Organisasjonen mot skadelig innvandring i Norge”. I dommen var det samlede Høyesterett enige om at skarpe uttalelser rettet mot religionen islam, mot forholdene i islamske stater og uttalelser om norsk innvandringspolitikk ikke ledet til straff etter § 135a. Høyesterett uttalte:

”domfeltes uttalelser om den islamske religion og kultur utvilsomt må føles krenkende av islamske innvandrere, og selv om uttalelsene indirekte kan tenkes å ramme denne folkegruppe på en slik måte som er beskrevet i straffelovens § 135a, kan bestemmelsen etter min oppfatning ikke forstås slik at den gjør meningsytringer av denne karakter straffbare”.⁵⁵

Årsaken til at tiltale likevel ble dømt var fordi løpesedlene etter en samlet vurdering måtte anses straffbare. Løpesedlene inneholdt ikke bare negative meningsytringer, men også sterkt negative uttalelser om islamske innvandrere i Norge, samt deres egenskaper og

⁵⁴ Rt. 1978 s. 1072 på s. 1074

⁵⁵ Rt. 1981 s. 1305 på s. 1313

atferd. I tillegg anså Høyesterett løpesedlene for å være en hetspreget kampanje mot en bestemt folkegruppe.

Begge avgjørelsene indikerer at rene meningsytringer i utgangspunktet ikke er straffbare etter straffeloven § 135a, selv om de kan være sårende og krenkende eller egnet til å påvirke synet på den personen eller gruppe av personer som ble fornærmet. Ytringer som tillegger enkeltpersoner eller gruppe av personer negative egenskaper vil imidlertid lettere kunne rammes av straffebestemmelsen.

Det ligger flere betenkeligheter bak å kriminalisere rene meningsytringer. I Rt. 1978 s. 1072 fremhevet førstvoterende at "hvis fordommer, usaklige meninger og uriktige faktiske oppfatninger stenges ute fra den offentlige debatt, vil det lettere kunne vokse i det stille uten at de kan imøtegås, noe som i lengden kan medføre større skadevirkninger enn om de kommer fram offentlig og kan besvares".⁵⁶ Lignende synspunktet har også ytringsfrihetskommisjonen benyttet i NOU 1999:27 s.151 flg. som et argument for at anvendelsesområdet til straffeloven § 135a burde innskrenkes.

Det kan reises innvendinger mot hvorvidt rasistiske ytringer best kan bekjempes ved offentlig debatt. Ofte er minoritetene som blir trakassert og diskriminert ikke deltakende i den offentlige debatt. De minoriteter § 135a er ment å beskytte kommer ikke til ordet og på den måten får de ikke imøtekomme uttalelsene som blir rettet mot dem. Det blir dermed ubalanse i maktforholdet og diskusjonen blir ensidig. Det er også en forutsetning for debatt at enkeltpersoner eller gruppe av personer er villig til å delta i debatten og eventuelt revurdere sine holdninger ut i fra motforestillinger. Er ytreren kun ute etter å gi uttrykk for sine synspunkter og ikke lytte til motargumenter, er offentlig debatt lite hensiktsmessig.

⁵⁶ Rt. 1978 s. 1072 på s. 1076

3.5.3.2 Innlegg i alminnelige samfunnsdebatt eller politiske debatt

Ved vurderingen av hvorvidt ytringene rammes av § 135a vil det kunne vektlegges hvorvidt ytringene er en del av en alminnelig samfunnsdebatt eller politisk debatt. Kjuus-kjennelsen er her et illustrerende eksempel. Flertallet uttalte følgende på side 1831 om ytringer avgitt som ledd i en politisk debatt:

”Ytringer i en slik debatt ligger i kjerneområdet for utsagn som skal nyte vern etter Grunnloven § 100 – jf bestemmelsens siste punktum om frimodige ytringer om statsstyrelsen. Men Grunnloven § 100 har tradisjonelt ikke vært forstått slik at enhver ytring på det politiske området – uansett realitet og form – reservasjonsløst skal være straffri. Dette er kommet til uttrykk gjennom begrensningene i § 100 2. punktum og er lagt til grunn i rettspraksis. Lovgiver har en viss adgang til, gjennom en avveining av hensynet til ytringsfriheten mot hensynet til andre beskyttelsesverdige interesser, å gjøre begrensninger i ytringsfriheten. Men nettopp fordi vi befinner oss i kjerneområdet for ytringsfriheten, vil adgangen til å beskjære denne være meget begrenset.”

Dette betyr som et alminnelig utgangspunkt at i de tilfeller hvor utsagnene er en del av samfunnsdebatten eller en politisk kampanje utvides grensen for ytringsfriheten samtidig som grensen for det straffbare etter § 135a innsnevres.

3.5.3.3 Sanne ytringer

I vurderingen av om ytringen er så kvalifisert krenkende at den rammes av § 135a, er det et moment i totaltvurderingen hvorvidt de kvalifisert krenkende ytringene som tillegges den omtalte gruppen negative egenskaper er forsøkt dokumentert. I rettspraksis foreligger det ikke et krav etter § 135a om at ytringene må være usanne, men ytringenes faktiske fundament vil være et moment som kan utvide omfanget av ytringsfrihetsvernet. Dette fremgår av Rt. 1981 s. 1305 på side 1315, hvor førstvoterende uttalte:

”Etter ordlyden i straffelovens § 135a er det ikke noe ledd i gjerningsinnholdet at de påklagede uttalelser er uriktige, og det er heller ikke grunnlag for å innfortolke dette som et generelt straffbarhetsvilkår. Likevel vil holdbarheten av uttalelsene kunne være et moment i den helhetsvurdering som avgjør om bestemmelsen er overtrådt i det enkelte tilfelle.”

Førstvoterende tilhørte mindretallet, men annenvoterende sa seg ”enig med førstvoterende når det gjelder betydningen i relasjon til straffelovens § 135a av at utsagn er sanne”.⁵⁷

Dette betyr at dersom påstandene dokumenteres, vil terskelen for hva som rammes av §135a kunne være høyere.

3.5.3.4 Negative egenskaper

I Rt. 1981 s. 1305, se punkt 3.5.3.1, uttaler flertallet at kravet til ytringens innhold også kan være oppfylt der utsagnene inneholder sterkt negative uttalelser om en gruppe personers egenskaper og atferd. Flertallet sier at dette ”ligger sentralt innenfor hva straffeloven § 135a tar sikte på å ramme”.

I rettspraksis kreves det at de negative egenskapene må være noenlunde konkretisert for å rammes av § 135a. Dette følger både av Rt. 1978 s. 1072 og Rt. 1981 s. 1305. I den første saken la Høyesterett vekt på at leserbrevet fremtrådte som ” en noe usammenhengende blanding av overdrevne, til dels meningsløse utsagn og beskyldninger ”.⁵⁸ Det kunne av innslaget ikke utledes noe klart meningsinnhold. Det samme ble fremhevet av flertallet i Rt. 1981 s. 1305 der det ble uttalt at:

”I det hele er det for hvert av de åtte utsagn, vurdert isolert, ikke uten videre åpenbart hva meningsinnholdet egentlig er. Utsagnene er usammenhengende, overdrevne, urimelig generaliserende og kan ha en negativ følelsesmessig appell, men som det særlig fremgår av

⁵⁷ Rt. 1981 s. 1305 på s. 1318

⁵⁸ Rt. 1978 s. 1072 på s. 1075

førstvoterendes uttalelser i leserbrevdommen, inntatt i Rt-1978-1072, er dette ikke nok for straffefellelse etter straffelovens § 135a.”

Avgjørelsene indikerer at i enkelte tilfeller vil ytringer som i utgangspunktet ville kunne rammes av straffeloven § 135a, likevel være beskyttet av ytringsfriheten fordi ytringen enten innebærer en saklig eller objektiv kritikk eller fordi ytringen er så generell, absurd eller overdreven at de er uegnet for tolkning. Begrunnelsen for dette standpunktet er at noe annet ville begrense mulighetene for meningsytringer blant personer som ikke har forutsetninger for å kle sine ytringer i akademisk form.⁵⁹

3.5.3.5 Hetspreget kampanje

Det vil også være av betydning om ytringene er en del av en hetspreget kampanje. I Rt. 1981 s. 1305 la flertallet vesentlig vekt på at ytringene var en del av en organisert kampanje hvor utsagnene ble gjentatt i forskjellige variasjoner og hamret inn gjennom løpesedler som var distribuert i et større antall.

Domsavgjørelsen viser at omfanget av ytringene som blir uttalt vil være av relevans samt i hvilket stort omfang ytringene er blitt spredt, om de krenkende ytringene gjentas over tid og hvorledes de ikles. At ytringer som inngår i en hetspreget kampanje lettere rammes av straffebudet enn enkeltstående ytringer, er også et uttrykk for at konteksten ytringene fremsettes i er relevant.

⁵⁹ NOU 2002: 12 s. 202

3.5.3.6 Godkjennelse av, tilskyndelse eller oppfordring til rasediskriminerende handlinger

I Sjølie-dommen på side 1629 la Høyesteretts flertall til grunn at det må sondres mellom nedsettende og krenkende meningsytringer, og ytringer som godkjenner, oppfordrer eller gir tilslutning til diskriminerende handlinger. Rasediskriminerende ytringer som oppfordrer eller gir tilslutning til konkrete tiltak mot en gruppe personer eller enkeltpersoner faller i utgangspunktet utenfor ytringsfrihetsvernet.

Flertallet i Sjølie-dommen anså ikke utsagnene sett i sammenheng for en tilslutning eller godkjennelse av masseutryddelse av jødene under krigen. Flertallet tolket utsagnene dit hen at de kun innebar en generell tilslutning til nasjonalsosialistisk ideologi og dermed ikke var straffbare. Førstvoterende ga uttrykk for at tilslutning til nazistisk ideologi ikke nødvendigvis omfattet aksept av masseutryddelse eller andre systematiske og alvorlige voldshandlinger overfor jøder.

Annenvoterende i dommen konkluderte med at utsagnene tilla jødene som folkegruppe negative egenskaper. Han mente at utsagnene, sett i sammenheng med regien de ble fremført i, måtte oppfattes som en godkjennelse av eller tilslutning til overgrepene jødene ble utsatt for under andre verdenskrig. Begrunnelsen for mindretallets tolkningen var at etter en samlet vurdering av talen med de negative ytringene om jødene, tilslutningen til Hess og Hitlers ideologi og til Sjølies uttalelse om å redde Tyskland og Europa fra Jødedommen måtte Sjølies appell oppfattes som en aksept av forfølgelsen og krenkelsene jødene ble utsatt for. Annenvoterende mente at denne forståelsen av utsagnene også måtte vært oppfattet av alle tilstedeværende på Askim torg den dagen, med et minimum av historisk kunnskap.

I det følgende vil jeg redegjøre nærmere for kravet til ytringens innhold.

3.5.4 Nærmere om kravet til ytringens innhold

De momentene som er redegjort for kan bidra til å kvalifisere ytringen. Det er momenter som kan være sentrale ved tilnærmingen til drøftelsen av kravet til innhold etter § 135a. Spørsmålet blir dermed hva som nærmere kreves for at en ytring skal anses kvalifisert krenkende.

Den springende punkt ved den konkrete anvendelsen av § 135a er avveiningen mellom forbudet mot rasediskriminerende ytringer og Grunnloven § 100. Avveiningen får betydning ved vurderingen av hvilke ytringer som innholdsmessig er tilstrekkelig krenkende til å rammes av § 135a.

Forarbeidene har i liten grad berørt spørsmålet om hvordan denne avveiningen skal foretas i praksis. I de tidligere forarbeidene til straffeloven § 135a viste Harbeks utredning kun til at straffebudet ikke var ment ”å gjøre noen endring i gjeldende regler om tale- og trykkefrihet, jfr. Grunnloven § 100”, og ”at saklig kritikk av en folkegruppe ikke rammes” av bestemmelsen.⁶⁰ Ut over dette er det verken i utredningen eller proposisjonen sagt noe om hvilken betydning Grunnloven § 100 skal ha ved anvendelsen av straffeloven § 135a. Oppgaven med den nærmere grensedragnings kan av lovgiver se ut til å ha blitt overlatt til domstolene.

I henhold til rettspraksis foreligger det en helt sentral begrensning ved at § 135a alltid må ”tolkes og anvendes med Grunnloven § 100 som bakgrunn og rettesnor”⁶¹, slik at bare kvalifisert krenkende ytringer rammes. Dette er lagt til grunn i flere høyesterettsavgjørelser.

Seneste avgjørelse som la til grunn dette standpunkt var Sjølie-dommen. Høyesterett uttalte følgende om forholdet mellom Grunnloven § 100 og straffeloven § 135a på side 1624:

⁶⁰ Rt. 1997 s. 1821 på s. 1831

⁶¹ Rt. 1977 s. 114 på s. 119.

”(F)inner jeg det ikke lenger nødvendig å foreta en separat fortolkning av § 135a – den må uten videre anvendes med de begrensningene som følger av Grunnloven § 100. Jeg legger videre til grunn at § 135a – slik forstått – bare rammer ytringer av kvalifisert krenkende karakter. Utsagn som oppfordrer eller gir tilslutning til integritetskrenkelser, vil kunne være av slik karakter. Et annet moment vil være om utsagnene innebærer en grov nedvurdering av en gruppes menneskeverd. Negative utsagn og meningsytringer av typen ”Norge for nordmenn” vil på den annen side være vernet av ytringsfriheten.”

Jeg har vanskeligheter med å forstå hva førstvoterende mener når hun uttaler at det ikke lenger er nødvendig med en separat fortolkning av straffeloven § 135a og Grunnloven § 100. I tidligere høyesterettspraksis er straffeloven § 135a også blitt tolket i lys av Grunnloven. Førstvoterende sin uttalelse endrer dermed ikke måten § 135a tidligere er blitt tolket på.

For å komme nærmere svaret på hvilke ytringer som innholdsmessig rammes av straffebudet, må jeg undersøke hva som i rettspraksis er forutsatt å oppfylle kravet til kvalifisert krenkende ytring.

I Kjuus-kjennelsen ble tiltalte dømt fordi hans uttalelser etter flertallets mening ga uttrykk for helt ekstreme integritetskrenkelser overfor mørkhudede. Flertallet uttalte i drøftelsen at årsaken til at utsagnene ikke var vernet av ytringsfriheten var fordi de ga uttrykk for mer enn bare ”Norge for nordmenn”-holdning. Kjuus oppfordret i sitt partiprogram til ekstreme integritetskrenkelser. Det er utvilsomt at slike uttalelser som utgangspunkt rammes av straffeloven § 135a. Oppfordring må anses å være en sterkere karakteristikk enn det tilslutning eller godkjennelse er.

Ved en nærmere undersøkelse av flertallets votum i Sjølie-dommen trer grensen for det straffbare klarere frem. Sjølie ble dømt i lagmannsretten fordi flertallet tolket utsagnene slik at de i det minste innebar en godkjennelse av å utsette jødene for masseutryddelse eller andre grove integritetskrenkelser. Årsaken til at flertallet i Høyesterett kom til et annet resultat var fordi de hadde en annen forståelse av utsagnene enn lagmannsretten og dette

fikk betydning for deres syn på straffbarheten. De anså ikke utsagnene for å være verken en godkjenning eller tilslutning til integritetskrenkelser. Etter deres syn var utsagnene sterkt nedsettende og krenkende, hvilket etter deres mening ikke tilfredstilte kravet til ytringens innhold etter § 135a.

Avgjørelsen viser at ytringer i allefall i utgangspunktet rammes av § 135a dersom ytringen innebærer en godkjenning, tilslutning eller oppfordring til krenkelser eller andre diskriminerende forhold.

3.5.4.1 Oppsummering av rettstilstanden ved Rt. 2002 s. 1618

Det er utvilsomt at rene meningsytringer som utgangspunkt etter høyesterettspraksis ikke oppfyller det innholdsmessige kravet til ytringen etter straffebudet. Ytringer om en befolkningsgruppes negative egenskaper virker dermed kun å oppfylle kravet til innhold der omtalen er sterkt negativ og inneholder unyanserte eller ubegrunnede påstander. Ytringsfriheten utvides nemlig ved dokumentasjon eller objektiv kritikk.

Høyesterettspraksis viser at § 135a rammer ytringer som inneholder en godkjenning, oppfordring eller tilslutning til ekstreme integritetskrenkelser. Godkjenning må anses å gi uttrykk for noe mindre krenkede enn tilslutning og oppfordring. I førstvoterendes votum i Sjølie-dommen vises det at det nettopp er ved godkjenning at grensen for det straffbare trekkes. Hun sier uttrykkelig at fordi hun, i motsetning til lagmannsretten, ikke ser uttalelsene som en godkjenning av ekstreme integritetskrenkelser overfor jødene blir dette avgjørende for straffbarheten. Det vil si at førstvoterende ville votert for domfellelse dersom hun hadde ansett utsagnene for å innebære en godkjenning av ekstreme integritetskrenkelser.

4 Rettstilstanden etter lovendringen 1. januar 2006.

4.1 Ny straffelov § 135a

Den nye § 135a som trådte i kraft 1. januar 2006 er sitert under punkt 1.2. I forbindelse med innføringen av den nye diskrimineringsloven, ble § 135a endret for ytterligere å styrke vernet mot rasediskriminerende handlinger.

Jeg vil i det følgende redegjøre for de forandringer som straffebestemmelsen har gjennomgått. Der vilkårene ikke er blitt endret viser jeg kun til redegjørelsen jeg har gjort av disse under punkt 3. Deretter vil jeg vurdere hvorvidt endringene i Grunnloven § 100, straffeloven § 135a og de øvrige endringene i rettskildebildet medfører at flere ytringer rammes av § 135a.

4.1.1 De objektive straffbarhetsvilkår

4.1.1.1 Diskriminerende eller hatefull ytring

Med hatefull ytring menes sterkt negative ytringer om enkeltpersoner eller grupper av personer på grunn av visse kriterier⁶².

Begrepet ”diskriminerende eller hatefull ytring” har i seg selv ingen selvstendig betydning. Derimot bidrar uttrykket til å kvalifisere kravet til ytringen. Ytringen må ut i fra sitt innhold

⁶² NOU 1999:27 s. 151

og kontekst anses som diskriminerende eller hatefull samtidig som de øvrige vilkårene i straffebudet må være oppfylt.

”Setter frem en (...) ytring” har erstattet uttrykket ”ved uttalelse eller annen meddelelse” i den tidligere straffeloven § 135a. At begrepet ytring er benyttet istedenfor uttalelse innebærer neppe noen realitetsendring. Forarbeidene forklarer ikke eksakt meningen med denne begrepsforandringen, men i NOU 2002:12 s. 206 uttaler lovutvalget at de ikke finner grunnlag for å foreslå endringer i loven når det gjelder måten rasistiske holdninger kommer til uttrykk på.

4.1.1.2 Offentlighetsvilkåret

Offentlighetskravet i § 135a er endret. I det endrede straffebudet står det:

”likt med en offentlig ytring, jf. § 7 nr. 2, regnes en ytring når den er satt frem slik at den er egnet til å nå et større antall personer”.

Begrunnelsen for endringen ligger delvis i et ønske om å gjøre § 135a mer effektiv samtidig som lovutvalget anså det

”... rimelig å utvide virkeområdet for bestemmelsen, slik at flere tilfeller der noen truer, forhåner eller utsetter for hat, forfølgelse eller ringeakt blir rammet av loven. Dette er ytringer som ifølge Høyesteretts praksis har potensielt krenkende virkninger av kvalifisert art. Utvalget kan ikke se at stedet der slike ytringer blir fremsatt på bør få avgjørende betydning for straffbarheten, når de først er så grove som det i følge praksis kreves etter loven.”⁶³

⁶³ NOU 2002:12 s. 207

I henhold til ordlyden og uttrykket ”likt med” fremgår det at det foreligger to alternativer. Ytringen kan være fremsatt offentlig eller den kan være egnet til å nå frem til et større antall personer.

I det følgende vil jeg først redegjøre for hva som ligger i begrepet ”offentlig ytring” før jeg foretar en redegjørelse av kravet til at ytringen er ”egnet til å nå et større antall personer”.

Kravet til ”offentlig ytring” etter § 135a må fortsatt leses i sammenheng med straffeloven § 7. nr. 2 som lyder:

”En Handling ansees forøvet offentlig, naar den er forøvet ved Udgivelse af trykt Skrift eller i Overvær af et større Antal Personer eller under saadanne Omstændigheter, at den let kunde iagttages fra et offentlig Sted og er iagttaget af nogen der eller i Nærheden værende.”

Det er viktig å presisere at § 135a fortsatt ikke krever at ytringen er fremsatt på et offentlig sted. Det er nok at ytringen etter den nye § 135a er egnet til å nå frem til et større antall personer. Dette vilkåret kan være oppfylt uten at ytringen er fremsatt på offentlig sted, for eksempel ved medier som radio, tv og internett. Derimot hvis ytringen først er fremsatt offentlig er det etter den nye § 135a et vilkår at minst en person oppfattet den offentlig fremsatte ytringen. Departementet anser offentlige interesser for også og krenkes i slike tilfeller.⁶⁴ Dette følger egentlig allerede av definisjonen av ”offentlig ytring” i straffeloven § 7 nr. 2. Straff etter § 135a vil dermed kunne være aktuelt hvor en person har fremsatt en grovt krenkende ytring som oppfattes av noen få personer på skolen, på lekeplassen, på åpen gate, i parker, på idrettsplasser eller på andre offentlige steder.⁶⁵

Straffeloven § 135a rammer ikke ytringer som fremsettes i rent private sammenhenger, dersom ytringene ikke oppfattes av andre og heller ikke er egnet til det. Innenfor den private sfæren som f.eks under fortrolige samtaler med venner må hensynet til ytringsfrihet

⁶⁴ Ot.prp.nr. 33 (2004-2005) s. 187

⁶⁵ Ot.prp.nr. 33 (2004-2005) s. 187

tillegges større vekt enn hensynet til allmennhetens interesse i å unngå diskriminerende ytringer. Det samme gjelder i trappeoppganger eller i bakgårder som er stengt for alminnelig ferdsel hvilket gjør det mindre naturlig å se at slike ytringer krenker offentlige interesser.⁶⁶

Straffebudet sitt virkeområde er også utvidet ved at paragrafen rammer den som fremsetter en diskriminerende eller hatefull ytring under slike forhold at den er egnet til å nå et større antall personer, selv om ytringen ikke ble oppfattet av andre. Dette vil i følge Ot.prp.nr. 33 (2004-2005)⁶⁷ kunne omfatte ytringer fremsatt i radio, fjernsyn, på internett, på oppslagtavler o.l. uavhengig av om utsagnene faktisk når et større antall personer. Det essensielle er at ytringen er egnet til å nå et større antall personer. Med dette vil også budskap framsatt i private lag kunne omfattes dersom budskapet gjentas så ofte at det av den grunn er egnet til å nå et større antall personer. Hensynet til ytringsfriheten kan få betydning i forhold til hvor mange personer som utgjør et større antall personer i lovens forstand. Av hensyn til straffverdighetsprinsippet kreves det imidlertid at ytringen kunne ha blitt oppfattet av et større antall personer. Kun da vil det være i samfunnets interesse å straffe gjerningspersonen, og handlingen vil være straffverdig nok til at ytringsfriheten bør vike.⁶⁸

4.1.1.3 Grunnlag for ytringen

De grunnlag ytringene må diskriminere på grunn av er begrepsmessig endret i den nye § 135a. For det første er begrepet rase tatt ut av straffebudet og trosbekjennelse er byttet ut med ordene religion og livssyn. Det er dermed ikke gjort endringer i begrepene hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse. For ikke å gjenta meg selv, vil jeg i dette kapitlet

⁶⁶ Ot.prp.nr. 33 (2004-2005) s. 187

⁶⁷ Ot.prp.nr.33 (2004-2005) s. 187

⁶⁸ Ot.prp.nr. 33 (2004-2005) s. 187

ikke behandle diskrimineringsgrunnlagene ”hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelser”. Disse er tidligere blitt redegjort for under punkt 3.3.2.

Begrepet ”rase” er tatt ut av straffebudet bl.a. fordi begrepet har en stigmatiserende effekt. ”Tidligere var rase den vanligste betegnelsen for karaktertrekk ved personer og kulturer som man antok var sterkt forskjellige fra ens egen gruppe.”⁶⁹ Det er flere årsaker til at begrepet ble tatt ut av straffebestemmelsen. For det første er rasebegrepet mindre vidtgående enn begrepet etnisk opprinnelse. For det andre er det antatt at ordet rase er mindre egnet som redskap for å forstå forskjeller mellom befolkningsgrupper. Ulike folkegrupper har alltid levd blant hverandre. Det er dermed meningsløst å dele mennesker inn i grupper på bakgrunn av biologisk, nedarvede karaktertrekk som hud- eller øyenfarge.⁷⁰ Det medfører ingen forandringer i straffebudet at begrepet er tatt ut av paragrafen, da det som tidligere var omfattet av ”rase” faller inn under det videre begrepet etnisk opprinnelse.⁷¹ I motsetning til rasebegrepet rammer uttrykket etnisk opprinnelse også kulturelle og historiske forhold som har betydning for menneskers tilhørighet og særpreg.⁷²

Årsaken til at trosbekjennelse er byttet ut med ordene religion og livssyn er at termen trosbekjennelse gir assosiasjoner til protestantismen der nettopp tro og bekjennelse står sentralt.⁷³ Endringen er med på å synliggjøre at trosretninger som ikke benytter trosbekjennelse også omfattes. Betegnelsen religion og livssyn er et mer nøytralt begrep enn trosbekjennelse. Endringen her innebærer også at sekulære livssyn vernes av paragrafen. Dette er i tråd med retten til religionsfrihet etter Grunnloven § 2 og Den europeiske menneskerettighetskonvensjon⁷⁴ artikkel 9.⁷⁵ En annen begrunnelse for

⁶⁹ NOU 2002:12 s. 230

⁷⁰ NOU 2002:12 s. 231

⁷¹ NOU 2002:12 s. 209

⁷² NOU 2002:12 s. 88

⁷³ NOU 1999:27 s. 154

⁷⁴ Lov av 21.mai 1999 nr. 30

⁷⁵ Ot.prp.nr. 33 (2004-2005) s. 90

begrepsendringen kan være at lovgiveren ønsker ensartethet i begrepsbruken. Disse begrepene er nå også innført i den nye diskrimineringsloven.

Det er viktig å presisere at rekkevidden av § 135a ikke er forandret ved disse terminologiske endringene. Grunnlagene redegjort for under punkt 3.3.2 er således fortsatt gjeldende rett.

4.1.1.4 Begrepet "fremmer"

Lovutvalget foreslo i NOU 2002:12 endring i uttrykket "utsetter for" bl.a. fordi utvalget anså en handling for å være like straffverdig dersom den fremmet hat, forfølgelse eller ringeakt, selv om dette ikke ga utslag i at en bestemt person ble utsatt for diskriminering. Lovutvalget anså ordet "fremmer" for å favne videre, samt at det omfattet tilfellene der enkeltpersoner eller gruppe av personer ble utsatt for hat, forfølgelse eller ringeakt. Etter lovutvalgets vurdering ville virkeområdet for § 135a bli utvidet ved en slik ordendring.

Kommunal- og regionaldepartementet anså på sin side ikke endringen for å innebære noen vesentlig utvidelse av straffebudets virkeområde. Etter departementets syn rammes det forhold lovutvalget ga uttrykk for allerede av regelen om forsøk i straffeloven. Årsaken til at begrepet likevel ble endret var at uttrykket "fremmer" i større grad bidrar til å flytte fokus vekk fra ytringens eventuelle skadevirkninger, selv om slike virkninger ikke er et vilkår for straff, jfr. Kjuus-kjennelsen og Sjølie-dommen. Realiteten endres med andre ord ikke. Ordendringen kan derimot bidra til at bestemmelsen blir mer håndterlig i praksis.⁷⁶

⁷⁶ Ot.prp.nr. 33 (2004-2005) s. 188

4.1.2 Subjektive straffbarhetsvilkår

Etter lovendringen er skyldkravet endret til også å omfatte grov uaktsomhet. Lovgivers begrunnelse for å endre skyldkravet var at det forelå bevismessig vanskeligheter med å få gjerningspersonene straffet etter paragrafen. Forsettskravet ledet til at påtalemyndighetene og domstolene måtte konsentrere seg om hva gjerningspersonen hadde ment å gi uttrykk for. Med et lempeligere skyldkrav ville § 135a kunne gjøres mer effektiv, og håndhevelsen av straffebudet vil generelt bli enklere fordi kravet om grov uaktsomhet rettet fokus mot hva gjerningspersonen måtte ha forstått at han ga uttrykk for.⁷⁷

I forarbeidene heter det om forholdet mellom skyldkravene forsett og grov uaktsomhet:

”Mens et krav om forsett innebærer at retten må ta stilling til forhold som knytter seg til den siktedes tankeprosess på gjerningstidspunktet, vil vurderingen av om den siktede har utvist grov uaktsomhet, i større utstrekning knyttes til selve handlingen.”⁷⁸

Det er verdt å merke seg at selv om straffebudets virkeområde utvides ved endringen, er grov uaktsomhet et strengt skyldkrav. I Rt. 1970 s. 1235 er det uttalt at uaktsomheten er grov dersom det foreligger ”en kvalifisert klanderverdig opptreden som foranlediger sterke bebreidelser for mangel på aktsomhet”. Uttrykket kan også forklares ved at gjerningspersonen ved handlingen må ha forstått virkningen av den, det vil si at følgen kunne inntre. Det er ikke tilstrekkelig at gjerningspersonen burde ha innsett følgen.

Med det endrede skyldkravet vil frifinnelse på grunn av viss bevismessig tvil om hva gjerningspersonen har ment å gi uttrykk, lettere kunne rammes av straffebestemmelsen. Skyldkravet vil også åpne for at retten trekker inn flere tolkningsfaktorer enn bare de uttalte

⁷⁷ Ot.prp.nr. 33 (2004-2005) s. 188

⁷⁸ Ot.prp.nr. 33 (2004-2005) s. 188

eller skrevne ord. Konsekvensen av dette er at retten etter dagens rettstilstand har større adgang til å tolke utsagnene ut i fra konteksten de fremkommer i.

Endringene i offentlighetskravet og skyldkravet medfører at flere ytringer vil kunne rammes av § 135a. De øvrige begrepsmessige endringene (at "uttalelse og annen meddelelse" er byttet ut med "setter frem en diskriminerende eller hatefull ytring, "utsetter for" endret til "fremmer" og at grunnlagene for diskriminering er begrepsmessig endret) har imidlertid hatt bortimot liten eller ingen betydning for straffebestemmelsens virkeområde.

4.1.3 Er kravet til ytringens innhold endret.

4.1.3.1 Innledning

I det følgende vil jeg drøfte spørsmålet om lovendringen innebærer at kravene til ytringens innhold er redusert, jfr. at § 135a bare rammer kvalifisert krenkende ytringer. Først vil jeg se på om det foreligger endringer i prinsippene som legges til grunn ved tolkningen av ytringene. Deretter vil jeg redegjøre for hvilken betydning det har for kravet til innhold i § 135a at Grunnloven § 100 om ytringsfrihet er endret.

4.1.3.2 Kontekstuell tolkning

De endringer som er foretatt i § 135a presiserer viktigheten av å tolke ytringene i den kontekst de blir fremsatt i. For det første understrekes dette ved at det i lovbestemmelsen ble presisert at symbolbruk regnes som "annen meddelelse", jfr. punkt. 3.3.1., som riktignok ble tilføyd straffebudet allerede i 2003. For det andre medfører endring i skyldkravet at betydningen av kontekstuell tolkning fremheves enda mer. Endringen medfører at

gjerningspersonen ikke kun kan straffes for det han har forstått han kan straffes for, men også for det han måtte forstått.⁷⁹

Dette betyr at domstolene ikke lenger bør være bundet av de tolkningsprinsipper som ble lagt til grunn av flertallet i Sjølie-dommen, jfr. punkt. 3.5.2. Flertallet synes ikke å ha lagt særlig vekt på de ytre omstendigheter Sjølies tale ble fremsatt under ved tolkningen av hans uttalelser. Flertallet la ved den konkrete tolkningen av ytringene ikke særlig stor vekt på konteksten de ble fremsatt i. Etter endringene i straffeloven § 135a har lovgiver angitt at ytringene skal tolkes i sammenheng med omstendighetene de blir fremsatt i.

At det skal legges større vekt på andre relevante momenter enn selve ytringen ved tolkningen, understøttes også av at departementet i St.meld.nr. 26 (2003-2004) side 73 uttalte at den nye grunnlovsbestemmelsen om ytringsfrihet ikke er til hinder for at prinsippet vedrørende kontekstuell tolkning justeres noe.

Etter mitt skjønn vil disse endringene medføre at flere ytringer rammes av § 135a. Ytringer, tolket i lys av de omstendigheter de blir fremsatt i, kan føre til at flere ytringer som ut fra en ren ordforståelse neppe ville bli rammet av § 135a, likevel kan bli straffbare etter straffebudet. Ved slik tolkning vil ytringene kunne anses som mer krenkende enn hvor en kun ser på ordlyden i ytringen isolert. Dette vil særlig kunne få betydning i grensetilfellene.

4.1.3.3 Er kravet for hvilke ytringer som innholdsmessig rammes av bestemmelsen endret?

Stortinget vedtok den 30. september 2004 endring av Grunnloven § 100. Grunnloven § 100 om ytringsfrihet har betydning for hvor krenkende ytringene må være for å rammes av § 135a. Den sier noe om kravet til innholdet i den kvalifisert krenkende ytringen. I det følgende vil jeg ikke foreta en sammenligning mellom den tidligere og den ny reviderte

⁷⁹ Ot.prp.nr. 33 (2004-2005) s. 189

grunnlovsbestemmelsen, da jeg ikke ser dette som relevant for oppgaven. I stedet vil jeg redegjøre for hvilken betydning den nye Grunnloven § 100 får for straffeloven § 135a og ytringene som innholdsmessig rammes av straffebudet.

I St.meld.nr. 26. (2003-2004) s. 72 uttaler departementet at ved den nye grunnlovsbestemmelsen foreligger det ingen motforestilling mot å skjerpe vernet mot diskriminerende eller hatefulle ytringer. Departementet mener det er adgang til å endre både offentlighetskravet og skyldkravet slik at flere tilfeller rammes av straffeloven § 135a, uten at dette kommer i konflikt med Grunnloven § 100.

Etter denne uttalelsen uttaler departementet på side 73 at en

”tar ikke sikte på å foreslå å senke terskelen for innholdet i de ytringene som er forbudt, men i stedet å foreslå en justering av lovbestemmelsens virkeområde med det siktemål å fange opp situasjoner som kan sies å være like straffverdige som dem som i dag rammes”.

Det er nærliggende å anta at departementet med uttalelsen mente at kravet til innhold som er lagt til grunn i Sjølie-dommen og tidligere Høyesterettspraksis fortsatt skal gjelde. Det innebærer i såfall at ytringen i utgangspunktet må innebære som en godkjennelse, oppfordring eller tilslutning til rasediskriminerende handlinger for å kunne rammes av § 135a.

Bildet er imidlertid ikke entydig. Flertallet i kontroll- og konstitusjonskomiteen har i Innst.S.nr. 270 (2003-2004) punkt 4.5.1 om endring av Grunnloven § 100 uttalt at § 135a ”...fra politisk hold har blitt lagt til grunn som et viktig vern mot kvalifisert hatefulle og truende uttalelser overfor minoriteter”. Flertallet sier videre at:

”anvendelsen av denne i rettspraksis ikke nødvendigvis har samsvart med det Stortinget i sin tid forutsatte. Flertallet er av den oppfatning at det i utgangspunktet fortsatt bør være slik at diskriminerende holdninger så langt det er mulig bør bekjempes ved at de uønskede holdningene kommer til uttrykk offentlig og imøtegås.”

Lengre ut i drøftelsen sier imidlertid flertallet at offentlig debatt ikke er egnet til å reparere en skade som er påført et enkeltmenneske eller en gruppe av mennesker. Flertallet bemerker videre at i lys av kampen mot likeverd og ved at grensen for hva folk tillater seg å si endres over tid, er det viktig at § 135a setter nødvendige grenser for kvalifisert krenkende uttalelser som hetser minoritetene. I lys av dette understreker flertallet at ”terskelen for hva som kan regnes som kvalifisert krenkende uttalelser i rettspraksis kan synes noe høy”.

Komiteens berører her et kjernespørsmål. Nemlig spørsmålet hvorvidt ny Grunnloven § 100, som primært begrenser rekkevidden av § 135a, kan medføre at kravet til ytringens innhold etter § 135a reduseres noe. Etter mitt skjønn støtter komiteens merknader at vilkårene til ytringens innhold, det vil si kravet til hvor kvalifisert krenkende de må være, er senket.

I forhold til dette nokså klare signalet fra flertallet i kontroll- og konstitusjonskomiteen, er det ikke så lett å få tak i betydningen av det departementet uttaler i Ot.prp.nr. 33 (2004-2005) s. 190 om at det ikke er meningen at terskelen for hvilke ytringer som innholdsmessig rammes av bestemmelsen, skal senkes. Særlig når departementet senere i drøftelsen gir uttrykk for:

”Normen for hva som er straffbart, bør dessuten kunne fortsette å utvikle seg i rettspraksis, blant annet i lys av signalene som er gitt i Innst.S.nr. 270 (2003-2004) s. 20 flg., hvor flertallet i kontroll- og konstitusjonskomiteen understreker at terskelen for hva som kan regnes som kvalifisert krenkende uttalelser i rettspraksis kan synes noe høy.”

Departementet kan synes å motsi seg selv i dette lovforarbeidet. Først uttales det at en ikke går inn for å senke terskelen for hvilke ytringer som skal rammes. Senere uttaler departementet at ved avgjørelsen av hva som er straffbart bør det ses hen til signalene som er gitt i Innst.S.nr. 270 (2003-2004). Signalene komiteen har gitt er nettopp at terskelen er høy og at for få ytringer rammes av straffebudet i praksis. Denne mangelen på harmoni mellom forarbeidene til Grunnloven § 100 og straffeloven § 135a skaper problemer i

forhold til å fastslå hvorvidt kravet til ytringens innhold er senket. Jeg er dermed henvist til å analysere også de øvrige endringene i rettskildebildet og ut i fra helheten forsøke å dedusere meg frem til et begrunnet standpunkt.

Jeg vil dermed i det følgende redegjøre for øvrige endringer i rettskildebildet som kan ha betydning for det innholdsmessige kravet som stilles til ytringen etter straffeloven § 135a. Først vil jeg vurdere betydningen inkorporasjonen av RDK, spesielt artikkel 4 bokstav a, vil ha for kravet til innhold. Deretter vil jeg redegjøre for CERDs uttalelse av 15. august 2005.

4.2 RDK

4.2.1 Inkorporeringen av RDK

Etter Sjølie-dommen har RDK blitt inkorporert i norsk lov gjennom lov av 3. juni 2005 nr. 33 om forbud mot diskriminering på bakgrunn av etnisitet, religion mv. (diskrimineringsloven) § 2. At konvensjonen er inkorporert vil si at den ikke er blitt omskrevet, men gjort direkte anvendelig i norsk rett. På bakgrunn av dette anses inkorporasjon for å være den mest lojale måten å innføre en konvensjon på.

En kan stille spørsmål ved nødvendigheten av å inkorporere en konvensjon som Norge allerede er forpliktet til å etterfølge. Departementet har uttalt at inkorporasjonen tar sikte på å styrke vernet mot rasistisk diskriminering og lettere oppfylle konvensjonens formål. Å inkorporere en lov i norsk rett gir en sterk signaleffekt både internasjonalt og nasjonalt om at diskriminering er viktig å motarbeide. CERD har blant annet ved flere tilfeller anbefalt inkorporering av RDK i norsk rett. Selv om inkorporering i intern rett neppe vil ha reelt stor betydning, vil inkorporeringen kunne føre til at RDK gis økt status og på grunn av dette får større gjennomslagskraft i rettspleien. Artikklene vil lettere kunne bli påberopt i

retten, også fordi konvensjonen ved inkorporeringen er blitt lettere tilgjengelig.⁸⁰ I den sammenheng er det viktig å bemerke at RDK artikkel 4 ikke selv vil kunne benyttes som straffehjemmel istedenfor straffeloven § 135a.⁸¹

4.2.2 Debatten om hvilken lov RDK burde inkorporeres gjennom

Før inkorporeringen foregikk det en debatt om hvorvidt RDK skulle inkorporeres gjennom menneskerettsloven⁸² eller den nye diskrimineringsloven. Lovutvalget anså det mest naturlig å inkorporere den gjennom menneskerettsloven sammen med de andre inkorporerte konvensjonene.⁸³ Departementet var uenig med lovutvalget og ga i Ot.prp.nr. 33 (2004-2005) s. 65 uttrykk for skepsis i forhold til å plassere inkorporeringshjemmelen i menneskerettsloven. Departementet viste til uttalelser fra Menneskerettighetslovutvalget i NOU 1993:18 s. 161 der det ble gitt uttrykk for at det ikke alltid er like hensiktsmessig å inkorporere flest mulig konvensjoner i menneskerettsloven. Begrunnelsen lovutvalget anfører er at det vil kunne føre til at konvensjoner som ikke tas med, lett vil kunne tillegges mindre vekt. Departementet vektla i tillegg at en inkorporeringslov som nevner for mange konvensjoner vil kunne føre til uoversiktighet.

Siden det allerede forelå forslag til ny lov om diskriminering, talte gode grunner for å inkorporere RDK gjennom denne. Loven og konvensjonen omhandler begge diskriminering og det ligger dermed en naturlig tilknytning mellom disse.

Departementet presiserte at selv om RDK ikke er inkorporert gjennom menneskerettsloven betyr ikke det at den ikke anses for grunnleggende eller viktig.⁸⁴

⁸⁰ Ot.prp.nr. 33 (2004-2005) s. 59 flg.

⁸¹ Ot.prp.nr. 33 (2004-2005) s. 63

⁸² Lov av 21.mai 1999 nr. 30

⁸³ NOU 2002:12 s. 184

⁸⁴ Ot.prp.nr. 33 (2004-2005) s. 65

Det er verdt å bemerke at Stortingets justiskomite i Innst.O.nr. 69 (2004-2005) ba regjeringen å sørge for at RDK blir inkorporert i menneskerettsloven av 1999 og med det gi konvensjonen den forrang som de andre konvensjonene der har. Hvis dette skjer skal RDK i likhet med de andre kjernekonvensjonene ved motstrid gå foran formell norsk lov, i dette tilfelle straffeloven § 135a.

4.2.3 Betydningen av at RDK er inkorporert gjennom diskrimineringsloven

Et sentralt spørsmål er hvilken betydning det har for kravet til ytringens innhold i straffeloven § 135a at RDK er inkorporert i diskrimineringsloven. Fører inkorporasjonen til at kravet til ytringens innhold etter § 135a er endret?

Konvensjonene inkorporert gjennom menneskerettsloven er gitt en sterkere stilling i norsk rett enn andre lover. Etter menneskerettsloven § 3 skal konvensjonene ved motstrid gå foran andre bestemmelser i lovgivningen. At RDK er inkorporert gjennom diskrimineringsloven vil si at den ikke vil ha forrang foran annen formell lovgivning slik Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter og FN-konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter⁸⁵ har. Likevel er det slik at folkeretten og konvensjonene Norge er bundet av presumeres å være i overensstemmelse med norsk rett. Så langt det er mulig skal lovene tolkes slik at de harmoniserer. I tillegg har lovgiverne gitt signaler om at konvensjonen er viktig og skal tillegges vekt selv om den ikke er inkorporert i menneskerettsloven.⁸⁶

Det er viktig å påpeke at Norge ratifiserte RDK for over 30 år siden og siden har Norge vært forpliktet til å gjennomføre konvensjonen i intern rett. Artikkel 4 er som tidligere nevnt forutsatt gjennomført gjennom vedtakelsen av § 135a. Det er i forarbeidene til diskrimineringsloven ikke uttalt noe om hvorvidt inkorporering av RDK fører til at kravet

⁸⁵ Menneskerettsloven av 21. mai 1999 nr. 30

⁸⁶ Ot.prp.nr. 33 (2004-2005) s. 65

til hvor kvalifisert krenkende ytringer må være, er senket. Det er i forarbeidene ikke kommentert hvorvidt inkorporeringen medfører at alle fire typer ytringer som omfattes av RDK artikkel 4 bokstav a, spredning av ideer basert på tanken om rasemessig overlegenhet eller rasehat, eller tilskyndelse til rasediskriminering, så vel som enhver voldshandling eller tilskyndelse til voldshandling, nå skal omfattes av § 135a.

Etter mitt skjønn har lovgiver ved inkorporeringen gitt signal om at kravet til ytringens innhold senkes i § 135a. Dette henger særlig sammen med formålet med inkorporeringen, hvilket var å styrke vernet mot rasediskriminering og i større grad oppfylle konvensjonens formål.

4.3 CERDs kritikk av Sjølie-dommen

4.3.1 Bakgrunnen for CERDs uttalelse av 15. august 2005

Den 17. juni 2003 sendte Det mosaiske Trossamfund i Oslo, Det Mosaiske Trossamfund i Trondheim, Rolf Kirchner, Julius Paltiel, Antirasistisk Senter og Madeem Butt inn klage til Komiteen for avskaffelse av rasediskriminering (CERD). Klagerne hevdet at Norge ved avgjørelsen i Sjølie-dommen hadde overtrådt RDK artikkel 4 og 6. Artikkel 4 bokstav a sitert i punkt 2.1. Artikkel 6 lyder som følgende:

”Konvensjonspartene skal sikre at alle som er underlagt deres jurisdiksjon, gis effektiv beskyttelse og effektive rettsmidler gjennom de kompetente nasjonale domstoler og andre statlige organer mot alle rasediskriminerende handlinger som, i strid med denne konvensjon, krenker vedkommendes menneskerettigheter og grunnleggende friheter, samt rett til ved disse domstoler å søke rettferdig og fyllestgjørende erstatning eller oppreisning for enhver skade som er lidt som følge av slik diskriminering.”

CERD har etter RDK artikkel 14 kompetanse til å motta og behandle henvendelser fra enkeltpersoner eller grupper av enkeltpersoner dersom konvensjonsparten har erklært at

den anerkjenner komiteens myndighet. Norge har akseptert og anerkjent komiteens kompetanse til å behandle klagesaker.⁸⁷

Norge fastholdt at artikkel 4 og 6 ikke var overtrådt da Høyesterett ved avgjørelsen av Sjølie-dommen måtte ta tilbørlig hensyn til ytringsfriheten ved tolkning av § 135a, jfr. også ”due regard”-klausulen i artikkel 4. Staten fremholdte at de måtte ha en viss skjønnsmargin i avveiningen mellom retten til ytringsfrihet og vern mot rasediskriminerende ytringer i nasjonal rett.

CERDs undersøkelse var mer omfattende enn det staten la opp til ved å påberope seg ”due regard” klausulen. CERD valgte å undersøke hvorvidt Sjølies uttalelser, riktig karakterisert, falt inn under noen av de fire kategorier ytringer som omfattes av artikkel 4 bokstav a. Komiteen la til grunn en annen forståelse av meningsinnholdet i talen enn flertallet i Høyesterett. Etter komiteens vurdering inneholdt talen ideer basert på rasemessig overlegenhet eller rasehat. Flertallet i Sjøli-dommen mente også dette, men anså ikke slike uttalelser for å rammes av § 135a.

Den sentrale forskjellen i tolkningen var at komiteen kom til at Sjølie ved å uttale at talen ble holdt for å minne om Adolf Hitler og deres prinsipper sammenholdt med uttalelsen om at hans gruppe vil følge deres fotspor og kjempe for det de tror på, måtte forstås som en tilskyndelse til rasediskriminering, om ikke også til vold. CERD uttalte om dette: ”...ærbødigheten overfor Hitler og hans prinsipper og fotspor må etter komiteens syn forstås som en tilskyndelse til rasediskriminering, om ikke også vold”.⁸⁸ Det er her den sentrale forskjellen mellom CERD og Høyesterett tolkning ligger med hensyn til forståelsen av ytringene. Det er nærliggende å anta at Sjølie ville blitt dømt dersom flertallet i Høyesterett også hadde tolket ytringene som en godkjennelse eller tilskyndelse til rasediskriminering.

⁸⁷ Justis-og politidepartementets rundskriv av 9. desember 2005

⁸⁸ CERDs uttalelse av 15. august 2005, punkt 10.4

CERD vurderte deretter betydningen av ”due regard” klausulen i artikkel 4. Det ble uttalt at etter RDK er ytringsfriheten gitt et svakt vern i saker som omhandler rasistiske og hatefulle ytringer. Det ble bl.a. vist til at komiteen i General Recommendation no. 15 har lagt til grunn at ”forbudet mot alle ideer basert på rasemessig overlegenhet eller rasehat er forenlig med retten til menings- og ytringsfrihet”.

Komiteen anså uttalelsene fremsatt av Sjølie for å være av særdeles/åpenbart nedsettende karakter, og dermed ikke beskyttet av ”due regard” klausulen. Komiteen konkluderte med at Høyesteretts frifinnelse av Sjølie innebar en overtredelse av RDK artikkel 4 og 6.

4.3.2 Uttalelsens betydning for tolkningen av straffeloven § 135a

Justisdepartementets lovavdeling uttaler i sitt rundskriv⁸⁹, hvor det redegjøres for CERDs uttalelse, at ”(k)omiteens uttalelse vil være en sentral rettskilde ved tolkningen av straffeloven § 135a”, ikke minst fordi bestemmelsen er vedtatt for å oppfylle Norges forpliktelser etter RDK artikkel 4. Dette er også lagt til grunn av advokat Frode Elgesem i en artikkel i Tidsskrift for strafferett⁹⁰ hvor han uttaler: ”Det må legges til grunn at avgjørelser fra RDK skal tillegges betydelig vekt ved tolkningen av lovgivning som inkorporerer konvensjonsbestemmelser i norsk rett, slik som i strl. § 135a.”

Om den rettskildemessige betydningen av slike uttalelser som CERDs uttalelse viser lovavdelingen til Ot.prp.nr. 33 (2004-2005) side 52 flg. hvor det heter:

”FNs rasediskrimineringskomite (CERD) fører tilsyn med at konvensjonen etterleves. Konvensjonens artikkel 9 gir komiteen kompetanse til å behandle rapporter fra statene om hvilke tiltak som er truffet for å oppfylle konvensjonens krav. Etter konvensjonens artikkel 14 kan komiteen behandle klager fra enkeltindivider som mener seg utsatt for konvensjonsbrudd, dersom statene har

⁸⁹ Justis- og politidepartementets rundskriv av 9. desember 2005

⁹⁰ Elgesem, Frode: FN's rasediskrimineringskomite krever at rasehets tas på alvor, Tidsskrift for strafferett nr. 4/2005 årgang 5.

godkjent komiteens kompetanse til å behandle slike klager. Norge har akseptert den individuelle klageretten. CERD har ikke kompetanse til å komme med folkerettslig bindende uttalelser, slik som Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD) har. Konvensjonsstatene er derfor ikke rettslig forpliktet til å handle i overensstemmelse med komiteens uttalelser. Det er likevel klart at komiteens uttalelser eller avgjørelser har stor moralsk og politisk kraft, og at det kan være en politisk belastning for statene å unnlate å følge komiteens synspunkter.”

Avslutningsvis viser lovavdelingen til Ot.prp.nr. 3 (1998-1999) Om lov om styrking av menneskerettighetens stilling i norsk rett (menneskerettsloven) der følgende ble uttalt om betydningen av avgjørelser og uttalelser fra konvensjonsorganene til den europeiske menneskerettskonvensjon, FN-konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter og FN-konvensjon om sivile og politiske rettigheter:

”De tre konvensjonene som foreslås inkorporert, har egne organer til å overvåke statenes etterlevelse av konvensjonene. ... Konvensjonsorganenes avgjørelser og uttalelser har som hovedregel stor vekt som rettskildefaktor. Det er gjennom disse rekkevidden av konvensjonene blir klargjort.”

I merknadene til § 3 uttales det, jfr. Ot.prp.nr. 3 (1998-1999) side 69 (punkt 12):

”Departementet har i det ovenstående ikke skilt mellom avgjørelser fra FNs menneskerettskomite og avgjørelser fra håndhevingsorganene etter den europeiske menneskerettskonvensjon. I tvilstilfelle bør en domstol legge en viss vekt på at FNs menneskerettskomite ikke treffer rettslig bindende avgjørelser ... dersom det er spørsmål om å sette til side en norsk lovbestemmelse. Fra norsk side har man ellers så beskjeden erfaring med klagesaker for FNs menneskerettskomite, at det er for tidlig å si om det kan være andre grunner til å legge større vekt på avgjørelser fra håndhevingsorganene i Europarådet enn på synspunkter fra FNs menneskerettskomite. I utgangspunktet har det imidlertid formodningen mot seg. Både Den europeiske menneskerettsdomstol og FNs menneskerettskomite er sammensatt av høyt kvalifiserte og uavhengige personer. Erfaring viser at synspunktene fra FNs menneskerettskomite i klagesaker har høy status.”

Elgesem har i den artikkel også vist til Ot.prp.nr. 3 (1998-1999) og han legger til grunn at CERDs uttalelse skal ha samme rettskildemessig vekt som Lovavdelingen gir uttrykk for. Han hevder videre at begrunnelsen for dette er at RDK er basert på tilsvarende system for individuell klagegang som FNs menneskerettskomite.

Det er etter dette klart at CERDs uttalelse har betydelig rettskildemessig betydning ved anvendelsen av § 135a. Likevel kan det være tvil om CERDs uttalelse alene endrer det krav til ytringens innhold som ble lagt til grunn av flertallet i Sjølie-dommen, særlig fordi det var forskjellene i tolkningen av meningsinnholdet i Sjølies uttalelse, jfr. punkt 4.3.1, som skapte usikkerhet her. Men hvis man ser på CERDs uttalelse i sammenheng med de øvrige endringene i rettskildebildet er det nærliggende å anta at kravet til ytringens innhold er redusert.

CERD anmodet at Norge innen seks måneder skulle informere komiteen om de tiltak Norge hadde iverksatt på bakgrunn av komiteens uttalelse. Den 21. februar 2006 sendte regjeringen ved Utenriksdepartementet en rapport til komiteen med en redegjørelse av hva som var gjort for å sikre at lignende uttalelser som fremsatt i Sjølie-saken ville straffes i fremtiden. Rapporten må formentlig anses som et etterarbeid. Det knytter seg dermed tvil til dens rettskildemessige vekt. Jeg bemerker at det er regjeringen som kommer med uttalelsen, og ikke stortinget.

Utenriksdepartementet har i rapporten inntatt det standpunkt at uttalelser slik fremsatt av Sjølie ikke er beskyttet av ytringsfriheten i dag. Det må bemerkes at CERDs uttalelse ikke i seg selv har vært avgjørende for det standpunkt regjeringen har inntatt, men at det er endringene i straffeloven § 135a, Grunnloven § 100 og de øvrige endringene i rettskildebildet som samlet har vært avgjørende for standpunktet.

5 Rammer straffeloven § 135a i dag flere ytringer enn ved Sjølie-dommen - oppsummering

Endringene i offentlighetskravet og skyldkravet vil alene medføre at flere ytringer rammes, enn hva det gjorde tidligere. At det skal legges større vekt på den konteksten ytringene blir fremsatt i innebærer også etter min mening at flere ytringer rammes av straffebudet, jfr. punkt 4.1.3.2. Tilføyelsen presiserer viktigheten av kontekstuelle tolkning og gir klar anvisning på at ytringene skal tolkes i sammenheng med de ytre omstendigheter de fremsettes i.

Det sentrale spørsmålet er hvorvidt flere ytringer etter 1. januar 2006 rammes av straffebudet fordi kravet til ytringens innhold er senket.

Rettskildebildet er etter Sjølie-dommen blitt endret både på det konstitusjonelle og på det lovmessige plan. De enkelte endringene i rettskildebildet har isolert neppe ført til store endringer i rettstilstanden. Men endringene i rettskildebildet sett samlet trekker i retning av at flere ytringer rammes av § 135a i dag enn ved Sjølie-dommen. Etter mitt skjønn er de totale endringene i rettskildebildet av såpass betydning at det er nærliggende at flere ytringer innholdsmessig rammes av straffebestemmelsen i dag.

For det første innebærer endringen av Grunnloven § 100 og straffeloven § 135a en reell endring. Forarbeidene er ikke entydige, men de inneholder indikasjoner på at lovgiver har senket terskelen for hvilke ytringer som innholdsmessig rammes av § 135a. Jeg nevner at grunnlovsbestemmelsen åpner for at flere rasistiske ytringer kan rammes av straffeloven § 135a enn tidligere, jfr. St.meld.nr. 26 (2003-2004) s. 72. Samtidig fremholdt flertallet i kontroll- og konstitusjonskomiteen i sin behandling av Grunnloven at ”terskelen for hva som

regnes for kvalifisert krenkende uttalelse i rettspraksis synes noe høy”.⁹¹ De fant det positivt at Grunnloven § 100 ga rom for skjerping av vernet mot rasistiske ytringer.

For det andre er RDK blitt inkorporert i norsk lov med lik rettskildemessig vekt som straffeloven § 135a. Videre har stortingets justiskomite i Innst.O.nr. 26 (2004-2005) bedt regjeringen om å inkorporere RDK i menneskerettsloven og gi konvensjonen samme semi-konstitusjonelle rang som de øvrige konvensjonene. Dette ville ytterligere kunne styrke vernet mot rasediskriminerende ytringer etter straffeloven § 135a.

For det tredje taler CERDs uttalelse, sammenholdt med de øvrige endringene, for at flere ytringer innholdsmessig rammes av straffeloven § 135a. Komiteen uttalte i sin rapport at avgjørelsen i Sjølie-dommen ikke tilfredsstilte kravene i artikkel 4 om å straffebelegge rasistiske ytringer. Selv om Norge har blitt kritisert for dette tidligere, er det først nå Regjeringen⁹² virker å ha tatt det til seg og gjort noe med det. Regjeringen virker å ha lagt stor vekt på komiteens uttalelse og dens forståelse av artikkel 4.

Disse endringene i rettskildebildet sett i sammenheng indikerer at kravet til ytringens innhold er senket og at flere ytringer innholdsmessig vil kunne rammes av § 135a i dag.

Regjeringens rapport⁹³ og Advokat Frode Elgesem artikkel⁹⁴ støtter opp om dette synspunktet. Regjeringen mener at Norge med bakgrunn i endringene i rettskildebildet nå har et godt vern mot rasistiske ytringer som oppfyller de forpliktelser landet har etter FNs rasediskrimineringskonvensjon. Regjeringen uttaler i sin rapport at de er overbevist om at Sjølie ville blitt dømt etter dagens rettstilstand med endringene som er foretatt på det konstitusjonelle så vel som på det lovmessige plan. Når regjeringen uttaler at Norge nå har et godt vern mot rasediskriminerende ytringer, og at Sjølie ville blitt dømt hvis saken kom

⁹¹ Innst.S. nr. 270 (2003-2004) s. 22

⁹² Justis- og politidepartementets rundskriv av 9. desember 2005

⁹³ Rapport av 21. februar 2006

⁹⁴ Elgesem, Frode: Tidsskrift for Strafferett Nr. 4/2005 årgang 5.

for domstolene i dag, finner jeg det nærliggende at regjeringen mener at kravet til ytringens innhold er senket.

Advokat Frode Elgesem har i sin artikkel gitt uttrykk for samme synspunkt som regjeringen. Etter hans mening er rettskildebildet så vesentlig endret etter Sjølie-dommen og endringene så betydningsfulle at Høyesterett måtte ha kommet til et annet resultat dersom en tilsvarende sak kom opp for Høyesterett.

Likevel kan en ikke med sikkerhet vite betydningen endringene vil få for fremtidig rettspraksis, før en sak er blitt ført for retten. Dette er den eneste måten en rettsutvikling kan bli bekreftet på. Det skal bli interessant å følge rettsutviklingen på rettsområdet og se hvorledes domstolene vil tolke endringene i rettskildebildet.

6 Litteraturliste

Juridisk litteratur og artikler

Bing, Jon: Straffelovens definisjon av ”Trykt Skrift” anvendt på datamaskinbaserte informasjonssystemer: Complex (11/1985)

Bratholm, Anders og Magnus Matningsdal (Red.): Straffeloven med kommentarer, anden del: Oslo 1998

Eggen, Kyrre: Lov og Rett 1998 s. 259 flg.

Elgesem, Frode: FNs rasediskrimineringskomite krever at rasehets tas på alvor: Tidsskrift for strafferett nr. 4/2005 årgang 5.

Matningsdal, Magnus og Anders Bratholm (Red.): Straffeloven kommentarutgave 2. utg., Første Del. Almindelige Bestemmelser, Oslo 2003

Nystuen, Gro: Rasediskriminerende ytringer og organisasjoner: Institutt for offentlig retts skriftserie nr. 4/1991

Slettan, Svein og Toril Marie Øie: Forbrytelse og straff, Bind 1 Innføring i strafferett: Oslo 2001

Forarbeider

NOU 2002:12: Rettslig vern mot etnisk diskriminering

NOU 1999:27: ”Ytringsfrihet bør finde Sted”. Forslag til ny Grunnlov § 100

Ot.prp.nr. 33 (2004-2005): Om lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. (diskrimineringsloven)

Innst.O.nr. 69 (2004-2005): Innstilling fra kommunalkomiteen om lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. (diskrimineringsloven)

Innst.S.nr. 270 (2003-2004): Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om endring av Grunnloven § 100

St.meld.nr. 26 (2003-2004): Om endring av Grunnloven § 100

Lover

Grunnloven. Kongeriget Norges Grundlov 17. mai 1814

Straffeloven. Almindelig borgerlig Straffelov av 22. mai 1902 nr. 10

Åndsverksloven. Lov om opphavsrett til åndsverket m.v. av 12. mai 1961 nr. 2

Arbeidsmiljøloven. Lov om arbeidervern og arbeidsmiljø m.v. av 4. februar 1977 nr. 4

Likestillingsloven. Lov om likestilling mellom kjønnene av 9. juni 1978 nr. 45

Eierseksjonsloven. Lov om eierseksjoner av 23. mai 1997 nr. 31

Husleieloven. Lov om husleieavtaler av 26. mars 1999 nr. 17

Menneskerettsloven. Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. mai 1999 nr. 30

Bustadbyggjelagslova. Lov om bustadbyggjelag av 6. juni 2003 nr. 38

Burettslagslova. Lov om burettslag av 6. juni 2003 nr. 39

Diskrimineringsloven. Lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. av 3. juni 2005 nr. 33

Høyesterettspraksis

Rt. 2002 s. 1618 (Sjølie-dommen)

Rt. 1999 s. 1012

Rt. 1997 s. 1821 (Kjuus-kjennelsen)

Rt. 1995 s. 304

Rt. 1994 s. 768

Rt. 1984 s. 1359 (Bratterud-kjennelsen)

Rt. 1981 s. 1305 (Vivi Krogh-dommen)

Rt. 1980 s. 48

Rt. 1978 s. 1072 (Leserbrevdommen)

Rt. 1970 s. 1235

Underrettspraksis

Indre Sogn heradsrett dom av 12.06.01 sak nr. 00-000161 M (Inntatt i NOU 2002:12)

Konvensjoner

Den europeiske menneskerettighetskonvensjon av 1950

FNs konvensjon av 7. mars 1966 om avskaffelse av alle former for rasediskriminering

FN-konvensjon av 16. desember 1966 om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter

FN-konvensjon av 16. desember 1966 om sivile og politiske rettigheter

Uttalelser/rundskriv/publikasjoner

Regjeringen ved Utenriksdepartementets rapport av 21. februar 2006 til CERD

Justis- og politidepartementets rundskriv av 9. desember 2005 (Lovavdelingen)

CERDs uttalelse av 15. august 2005

Riksadvokatens publikasjoner nr. 2/2004: Rasisme, Straffeloven § 135A

Annet

Fremmedord og synonymmer blå ordbok, Kunnskapsforlaget Oslo 2000

7 Lister over tabeller og figurer m v